SIKARAAM

بنکلا

پیڑنلانہ

Ketabton.com

معتصم باللہ شاہد

ڈیسمبر ۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلا پېژندنه

ښکلا

پېژندنه

ښایست او

جمالیات

د ښکلا اړوند بېلابېل نظرونه، د ښکلا ذوق، د ښکلا موجودیت
او نه موجودیت، انساني ښکلا، جمالیاتي حظ، جمالیاتي
تجربې، جمالیاتي حس، مافوق طبیعت ښکلا، بدرنګي یا قبحه
او نارسیسزم یا نرګسیت

لیکوال:
معتصم
شاهد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپل ګران پلار، مور او

میرمني ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

د هغه خدای ج ستاینه بیانوم چي جمال او جلال يې د عدم د کندې نه د وجود صحرا ته بهر کئ او پر هغه پیغمبر دي درود، صلاة او رحمة نازل وې کوم چي د ټول جمال ښنتن او سرچینه ده هغه پیغمبر چي ټول کاینات يې د جمالي او جلالي سترګو د رویه پیدا دي او دده پر آل او اصحابو دي درود او رحمت وې.

دا چي انسان د ښکلا او جمال نه پرته هیڅ پرمختګ او هیڅ لاسته راووړنه نه سي درلودلای او د جمال تنده انسان نه پرېږدي چي د جمال څه پرته دي ژوند وکي.

زما هم د ډېره وخته د جمال په اړه زیاتي خبري ذهن ته تللې او راتللې او د جمال په اړه مي په پښتو ژبه څو محدودي مقالې ویلې وې نو دا احساس مي وکئ چي د خپل تحقیق موضوع جمالیات وټاکم.

دا چې د جمالیاتو په هکله یو مکمل کتاب د خوشحال او جمالیاتو دئ او یو څو تیت پرک معلومات د مقالو په ډول شته نو ما دا ضرورت احساس کئ چې پر دې موضوع کار وشې او ما ځان دې کار ته وقف کئ.

جمال د انسان داسي ضرورت دئ لکه خوراک او د نوې علومو يوه ارزښتناکه موضوع ده نو د جمالیاتو ارزښت به څومره وې دا تاسو لوستونکي وړاندې غور وکئ.

ما د جمالیاتو په اړه د اسلامي او د نړۍ د بیلابیلو ژبو د پوهانو نظرونه د خپل تحقیق سر چینه ټاکلې او د غه تحقیق مي وړاندي روان کړی دئ.

په دې تحقیق کي به د جمالیاتو د تعریف د مافوق الطبیعت تر جماله تاسو ورسیږئ یوه خبره چي تل باید ستاسو په ذهن کي وې د جمالیاتو علم ساینس نه دئ چي پر تجربه ولاړ وې هر نظر او هر فکر پکښې صحیح او رد دئ. که کوم وخت مي د خپل فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

آس د جمالياتو پر دښته ځغلولی وې دا فکر مه کوئ چې د ښاغلي خبره سل په سلو کي صحيح ده بلکي غور او فکر وکئ او قضاوت وکئ.

ما چې څومره د جمالياتو په هکله فکر کړی دئ نو هغه فکر او د نورو پوهانو اندونه دلته ما داسي سره وډلې دي چې هم د جمالياتو موضوع دنړيوالو ښکلا پوهانو په اند تشريح سي، او هم څه نا څه د پښتنو پوهانو اندونه ورسره ګډ کم.

تاسو به هم د جمالياتو په هکله ډيري نظريې لرئ او دلته په دې تحقيق کي هم زياتي نظريې دي کومي چې خوند درکئ وايې خلئ او کومه چې مو خوښه نه سوه رد يې کئ.

دا چې زما لمړنی تحقيق دئ نيمګړی به وې او د ستونزو څخه به ډک وې نو په خپل لوی فضل او مهربانۍ مو راته بخښه وکئ.

دا هم تاسو او دايې هم جماليات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماليات

جماليات

جماليات چې په نني عصر کي علم الحسن او د ښکلا فلسفه هم ورته وايي؛ د جمال جمع ده. هغه نظريې چي حسن پيژندونکو د ښکلا په هکله کړي دي په خپل لمن کي ځايوي او د ښکلا پر بېلا بېلو اړخونو رڼا اچوي.

د انسان په راتګ سره د جمالياتي حض خبره د انسان له ترټولو مهمو مسايلو څخه ده. کله چې مورږ د انسان تاريخ ته ګورو نو لمړنی جنګ او بدبختي هم د جمال نه پيښه ده؛ چي هابيل د جمال او ښکلا قرباني سو ځکه هغه جينۍ چي د قابيل سره پيدا سوې وه؛ ښکلې او جذابه وه او هغه جينۍ چي له هابيل سره پيدا سوې وه بدرنګه وه نو قابيل نه غوښتل چي هغه ښکلې جينۍ چي له ده سره پيدا سوې په هيڅ قيمت له لاسه ورکړې نو ځکه يې هابيل قتل کئ.

د جمالياتو اصطلاح د يوناني ژبي ايستيټک نه اخستل سوې ده،چي د حسن فلسفه هم ورته وايي .

ايستيټک هغه اندروني حس دئ چي د يو څه ادراک په کيږي.

جماليات تر يو حده پراخه مفهوم دئ؛ په دې علم کي نه يواځي ښکلا څيړل کيږې بلکي د ښکلا مقابل چي بدرنګي ده هم تر څيړنې لاندي نيول کيږي. په دې علم کي زړه راکښون، ښايست، جمال، ناز نزاکت، جلال، کبر لويي، دبدبه، وقار، سرلوړي او ځان غوښتنه هم تر څيړنې لاندي نيول کيږې.

که د جمالياتو تاريخ ته راسو نو د پيړيو، پيړيو راهيسي د جمالياتو په هکله تيت او پرک مالومات سته او د هغه په هکله د پوهانو نظريې شتون لرې د افلاطون او ارسطو نظرونه هم د جمالياتو د علم لپاره مهم او ارزښتمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي ارسطو انسان حیوان ناطق تعریف کولی نو په دې مانا چي انسان هغه موجود دئ چي خبري کولای سې عقل او ادراک لري خو نن انسان په حیوان صانع سره تعریف کیږې چي صنع او ایجاد کوي همدا انسان وو چي د ښکلا علم یې د نورو علومو څه بیل کئ او ځانته فن یې وگرځوئ.

د جمالیاتو تاریخچه:

نو د دغه ځایه څخه وایو چي انسان په اتلسمه پیړۍ کي د جمالیاتو علم د یوه نوي علم په څېر نړۍ ته وړاندي کئ او جمالیات یې د یوه بیل علم په څېر څرگند کئ.

جرمنی بام گارټن (۱۷۳۵ز)لمړنی عالم و چي جمالیات یې د یوه منظم بحث په ډول تر څېړنې لاندي ونیول او پر خپل کتاب یې د استیتیکا نوم کېښود. په دې کتاب کي یې پر جمالیاتو منظم او سستماتیک کار وکئ.

جمالیات د فلسفې یوه برخه ده چي له فلسفې څخه یې جلا کول یوڅه ستنزمن بریښي ځکه د جمالیاتو حس د انسان فکر، خیال، احساس او شعور سره مستقیمي اړیکي لري چي هریو یې د عقلي فلسفې پراخه موضوع جوړوې.

دا طبعي ده، چي انسان په طبیعت کي ډیرو شیانو ته میل کوي او د هغوی سره دلچسپي ښیي خو دغه دلچسپي په بېلا بېلو ځایونو کي بېلي، بېلي بڼي اخلي مثلاً: هغه څه چي د افغانستان وگړي یې خوښوي د ایران خلک ورسره حساسیت لري. هغه رنگ چي ماته ښایسته مالمیږي زما ورور ته خوند نه ورکوې حتی کومه موسیقي چي زما د نن ورځې د خوښي وړ وي کیدای سي، چي څه عمر وروسته هغه موسیقي زما پر غوږونو بد تاثیر وکړي. نو ځکه د ښکلا تعریف کول او محدودول زما په اند مشکل کار دئ.

زموږ په شاوخوا کي خورا ډېرې ښکلاوې سته، چي موږ یې اورو،وینو یې احساسوو یې او موږ د هغې په هکله خبري کو، لکه: د بېلا بېلو هنرمندانو تابلو گاني، مجسمې، نقاشۍ، شعرونه او ... چي د ښکلا ښکارندویي کوي. ښکلا یا هم جمال چي د نړۍ په هره برخه کي شتون لري؛ یوه مهمه او مغلقه موضوع ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماليات چې په پښتو ژبه کې يې بديل ښکلا يا ښايست دئ؛ په عربي کې حسن او په يوناني کې ورته ايستيټک وايي. د بېلا بيلو زاويو څخه بيل ډولونه لري لکه: د اواز ښکلا، د رنګونو ښکلا، د طبيعت ښکلا، مصنوعي ښکلا او داسې نور... خو په عموم کې جماليات دوه غټې برخې لرې چې حسن او قبحه ده چې حسن هم دوې برخې چې جلال او جمال دئ چې د ښکلاپوهنې د علم اساس جوړوې.

اوس که د ښکلا پوهني دعلم تعريف کوو نو داسي کيدلای سي چې ووايو هغه علم چې د ښايست په هکله تيوري وړاندې کوي او د انساني ذوق څيړنه کوي ښکلا پوهنه ده ځکه د ښکلا په هکله قاضې د انسان ذوق دئ؛ چې دا شی ښايسته او دا بيا بدرنګ دئ نو هغه علم چې د انسان د ذوق څيړنه کوي هغه به د ښکلا پوهني علم وي.

د ښکلا پوهني علم په غير علمي ډول د هر انسان د خوښي او طبعي موضوع ده که په انسانانو کې موږ د يوه مشترک صفت خبره کوو هغه همدا ښکلا ده.

د جمالياتو علم د خپل پراخ او ارت ځيګر کې خورا ډير موضوعات څيړي او د انساني ژوند ډير اړخونه مطالعه کوې؛ موږ وينو که انجينر ودانۍ ډيزاين کوې نو لمړنی اړخ چې په نظر کې يې لري هغه ښکلاييز اړخ دئ که شاعر شعر ليکي که ښه موټر وې يا هم د ژوند نور اړخونه ټولو کې لمړنی ارزښت ښکلا ده.

د ښکلا پوهني د علم موضوع: جلال ، جمال او قبحه ده هغه که په انساني ژوند کې وي يا په طبيت کې يا په اخلاقو کې آن تر طبيت که لوړ هم وي.دا چې هر شی په يواځې ځان نه پيژندل کيږي بلکې هر شی په خپل ضد سره تر ټولو ښه معريفي کيږي او تر څو چې د يو شي ضد ونه پيژنو تر هغو سخته ده چې خپل مقصود دې موږ تعريف کړو نو ځکه د ښکلا په فلسفه کې د بدرنګۍ بحث يو مطرح او تر ټولو مهم بحث بولو او د يو اساسي بحث په ډول مطالعه کوو.

خو د ښکلا پوهني ارزښت دومره لوړ دی چې که هر څومره يې د ارزښته بحث کوو همدومره به نور اړخونه د ارزښت زياتيږي هغه د استاذ پسرلي خبره چې ادبيات د ميړيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

من جوړول دي کله چي دوه تلي ته اچوې لس لويدلي يې همداسي که د ښکلا پوهني
پر ارزښت يوه خبره کوو لس نوري را ولاړيږي او ذهن مو اشغالوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن

حسن چي د انسان لپاره اړینه موضوع ده دومره هم ساده نه ښکاري څومره چي موږ یې د نوم سره عادي یو.

په پښتو ژبه کې حسن د ښایست ښکلا مترادف بللی سو او د پښتو ژبي د ډېرو شاعرانو په شعرونو کې یې مثالونه لرو او وینو یې چي حسن او ښایست یو د بل مترادف واقع سوې دي؛ راسئ د میرزا حنان بارګزي د یو غزل څه یو څو بیتونه وګورو.

میرزا حنان بارګزی وایي:

چي د خدای ج عطا پر وشي ښایست ورکه

ګڼه نه شي رانیوه په بها حسن

ستا ښایست لره حاجت د زیور نسته

نه زیاتیږي د هیچا په حنا حسن

د حسن د اصطلاحي تعریف دپاره دومره تعریفونه وړاندي سوې دي چي بیخي تر حساب تیر خو موږ به تر ټولو مخکي د قرآن کریم او د مفسرینو نظرونه را اخلو ورسته د یوناني فیلسوفانو نظر را اخلو چي دوی د حسن په هکله څه وایي او ورپسې بیا بېلا، بېلې نظریې رانقل کوو.

الله ج په سورة تین کي فرمایلي دې : ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم)).سورة تین

چي ددې ایات تفسیر محدثین داسي کوي؛ چي الله ج د انسان په حسن خلقت قسم کړی او وایي چي ما انسان په ښکلي او ښایسته صورت کي پیدا کړی دئ.

تفسیر قرطوبي ددې ایات شریف په تفسیر کي یو حکایت رانقل کوي؛ دی وایي چي یو وخت عیسی بن موسی الهاشمي چي د خپلي ښځي سره یې له حد زیاته مینه درلودله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپې په مجلس کې خپلې ښځې ته وویل که ته تر سپوږمۍ نه وې ښکلې نو پرما طلاقه یې نو سمدلاسه هغه ښځه له عیسی نه لرې سوه او ویې ویل زه پر تا طلاقه یم. سهار یې دربار ته د وخت علما راوغوښتل او دا قیصه یې ورته بیان کړه ټولو ورته وویل: ښځه دې طلاقه ده خو د امام ابو حنیفه رح یو ملګری غلی ناست وو څه یې نه ویل کله چې د خبرو نوبت ورغلئ ویې ویل: دا ښځه هیڅ کله نه ده طلاقه او دا ایات شریف یې تلاوت کئ: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم))

صحیح بخاري د صورة حم سجدة په تفسیر کې فرمایي ژباړه : ((چې الله ج لمړی مځکه په دوو ورځوکې، ورسته یې اسمانونه په دوه ورځو کې، بیا یې غرونه، څړځایونه او ښکلا په دوه ورځو کې پیدا کړل)).

یوناني فیلسوفان وایي: ((حسن او قبحه د یوه څیز دوه نومونه دې چې حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند دهوسایني او ارتقا لپاره ضرور څیز دئ)).

دلته دوه څیزونه یاد سوې دي: حسن او قبحه چې یو د بل مقابل واقع سوې دې او د یو شي دوه مخونه بلل سوې دي دلته د نسبیت فلسفه یاده سوې ده چې هیڅ شی مطلق نسته بلکې هر شی نسبي دئ نو حسن او قبحه هم یو نسبي شی دئ. که یوه جینۍ وګورو او ووایو چې دا مطلقې ښایسته کیدای سي دا خبره نیمګړې وي خو که د نسبیت فلسفې ته راسو نو هم دغه جینۍ نسبت یوه ډلو نوجونو ته ښکلې ده خو نسبت نورو ته بیا هم دا جینۍ بدرنګه ده.

که دغه جینۍ یو شی فرض کړو نو یو مخ ته ښکلې سوه او بل مخ ته بدرنګه سوه، یو طرف یې حسن او بل طرف یې قبحه سوه.

دا خبره ښکاره ده چې حسن روحاني اضطراب راولي خو چې ولې یې راولي؟ دې خبره کې تم کیږو دا چې انسان یو حساس موجود دئ او په انسان کې د ښکلا خوښونې ذوق تل وي؛ خدای ج انسان همداسې پیدا کړی چې د دغه حسه پرته ورته ژوند بیخې بې خونده وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ انسانان چي څرنګه خوراک ته اړتیا لرو همداسي استیتیکي یا ښکلاییز حس مو هم یو څیز غواړي چي زموږ دغه حس او دغه لوږې ارامه کړي او هغه ښکلا ده چي انساني روح ارامَوي.

سنتیانا د حسن تعریف موږ ته داسي پرېښی دی:((حسن په اصل کي زموږ د خوښی معروضي شکل دئ یعني حسن زموږ د احساساتو بڼه یا صورت دئ)).

سنتیانا حسن زموږ د خوښی معروضي شکل بللی دئ کله چي موږ خوښي احساسوو دغه ته دی حسن وایي خو ده دېته هیڅ فکر نه دئ کړی چي زموږ دغه خوښي د څه شي څخه په لاس راځي که موږ وګورو چي زموږ احساسات خپله د حسن یو اړخ دئ نو مجبور یو چي مقابل طرف یا زموږ احساساتو راپروونکئ اړخ د نظره ونه غورځوو،چي دا به مو د حسین شي سره یوه لویه بي انصافي کړې وې خو حسن څه شی دئ؟ ډیر جمالیاتي پوهان د حسن په پیژندنه کي ګونګ دي او د حسن جامع تعریف وړاندي کول سخت بولي.

موږ چي کله هم د جمالیاتو علم کي بحث کوو د دوو غټو نیمګړتیاوو سره مخامخ یو یوه ډله هڅه کوي چي حسن یواځي د انسان ذهن ته پيښه سوې خوښي بولي او بله ډله بیا یې یواځي په هغه مادي شي کي حسن لټوې زموږ احساسات د حسن د لیدلو څه منځ ته راغلی حالت دئ نه خپله حسن دئ او نه حسن کیدای سي. موږ تل وایو چي د حسن په لیدلو انسان تاثر اخلي همدغه احساسات زموږ د تاثر د ښکاره کولو بڼه ده چي د حسن په لیدلو یې اخلو.

برانرډ بورکیټ وایي:((د حسن داسي تعریف نسته چي ټول یې په یوه خوله بدرګه کي)).

بورکیټ حسن یوداسي شی معریفي کوې چي منونکئ تعریف نه لرې. دغه حالت تقریبا په ادب او فلسفه کي زیات دئ چي د زیاتو شیانو حتا د ټولو شیانو دپاره نه هم په ادب او نه هم فلسفه کي ټول منلی تعریف سته بلکي هر تعریف تر یوه حده منلی وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تر یوه حده رد سوی وي خو دا په دې مانا نه ده چې حسن هیڅ تعریف کېدلای نه سي بلکي په دې مانا چې د هرڅا منلی تعریف نه سو ورته وړاندي کولای.

خو کروس بیا حسن راته تعریف کوې دی حسین هغه شی بولي چې زموږ د لذت او خوند سبب سي هغه که د سترګو د لاري ورنه خوند واخلو لکه یوه ښکلي څهره کتل او که د غوږنو د لاري وي لکه د بلبل ږغ.

ګروس وایي: ((په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چې سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.))

کروس یواځي د ښکلي ږغ او ښکلي لیدل سوې شي تعریف کړی خو موږ د ښکلا یوه برخه د پوزې په حس سره هم حس کوو او دی بیخي د هغه په هکله نه دئ ږغیدلی او د حسن له جملې یې ایستلی دئ ځکه لمړی دی وایي هر هغه شی چې موږ ته لذت بخښي خو کله چې دی د سترګو او غوږونو تخصیص کوې نو تعریف نیم ګړی کوې.

حسن لذت بخښي انسان ته ارام ورکوې او درک یې په ظاهري حواسو کیږي هر حس که وې. موږ د حسن د ادراک مرکز زړه لرو خو زړه یواځي ښکلا درک کوې خو دغه ښکلا د ظاهري حواسو د لاري ځان زړه ته رسوې او هلته ځان ته ځای ټاکي.

بیا هم د حسن نیمګړی تعریف وسو حسن یو داسي شی دئ چې کله یې په هکله فکر کوو نو زموږ ذهن ته بېلي بېلي خبرې راځي،ګڼې لانجي مو ذهن راته موشوش کوې او په یو ډول ګنګسیت کي پاتېږو حسن معروضي که موضوعي که ده دواړو ګډوله شی دئ؟ او داسي نوري پوښتنې منګر هم په دې ګنګس توب کي پاته دئ او د حسن تعریف نه کوې.

اې آر منګر وایي:((زه د ډېري مودې نه د حسن په لټه کي یم چې حسن څه شی دئ؟ په سمندر کي ګرځم او تر اوسه د ساحله ډېر لرې یم او په شک کي یم چې زه به خپلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخي ته کله او څنګه ورسيږم ؟اخوا دېخوا ګورم خو زما نظر د مظامينو په کثرت کي ورک سوی دئ.))

موږ مخکي هم وويل چي حسن يو ګرداب ته ورته دئ کله چي ورته ګوري نو حيرت دي لمنه نيسي چي اوس څه ووايې؟ په ذهن کي به يې په هکله ډېر څه لرې خو هيڅ به ورباندي نه سې ويلای ګويته هم حيرت اخستئ دئ.

ګويټې وايي: ((حسن د تشريح وړ څيز نه دئ دا خو د يو داسي خپريدونکې،ښوريدونکي او ځليدونکي سوري په شکل دئ چي عکس يې هم د تعريف په دام کي نه راځي.))

ګويته حسن د لمر غوندي روښانه بولي خو د عکس اخستلو توانايي يې په ځان کي نه ويني او وايي چي دغه روښانه لمر د کيمرې لينز کي نه سي راتللای.

موږ ډېر زيات شيان لرو چي تر تعريف پرته يې ښه پيژنو زموږ محدود انسانان به په دې پوهيږي چي اوبه اکسيجن او د هايدروجن د تعامله منځ ته راغلې لمر هم نه تعريف کيږي او همداسي حسن زموږ زيات ضرورت دئ خو تعريف يې ناممکن غوندي ښکاري نو حسن موږ پيژنو خو تعريف يې نه سو کولای زموږ زيات شمير زيات معلوم شيان نه تعريف کيږي.

حسن يو ضرورت دئ د انسان دپاره خو انسان ته دا مهمه نه ده چي حسن څه خو دا حتمي ده چي هر انسان حسن خوښوي حس کوي يې او خوند ور څه اخلي حسن حسن دئ لکه: لمر روښانه او ښکاره دئ هيڅ ضرورت تعريف ته نه لري حسن که په علمي تعريف وه هم نه پيژنو خو په ليدلو يې پوهيږو چي دا حسن دئ او بس.

جونز حسن يو موضوعي څيز بولي چي کله هم زموږ د هيلو او غوښتنو مطابق شی مخي ته راسي دغه حسن دئ.

اووين جونز وايي: ((د ارزو هيلې او غوښتنې څه چي کومه ذهني ارامي لاس ته راځي حسن دئ)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو جونز دا خبره هیره کړې چي دلته ارزښت تطابق او خاريجي موجود دئ زموږ ذهن خو صرف د يو خيال په وجود کي د يو شي غوښتنه کړې ده او کله چي د دغه خيال تطابق په خارج کي پيدا سو نو هغه حسن دئ نه زموږ خيال.

زموږ د ارزو سره د خاريجي معروض مطابقت حسن دئ حسن ذهني ارامي او سکون راولي خواږه چي موږ خرو موږ مړوې حسن چي موږ وينو سکون او ذهني ارام راکوي اوس که موږ د خوږو ذوق ته مړتيا ووايو نو دا خو يوه نا معقوله خبره ده نو ځکه بايد داسي ووايو چي حسن هغه تنزيهي يا مجرد معروضي شی دئ چي مادي شي ته عاريضيږي او د انسان د خوښۍ سبب کيږي.

ميا شريف يوه ښه نظريه وړاندي کړې ده ،چي هغه تقريبا معتدله ښکاري؛ ده، د خيال او حقيقت تطابق حسن بللی کله چي زموږ د ذهني يا خيالي غوښتني سره حسن موافقت وکي دغه ګډوله حسن دئ.

ميا شريف وايي: ((حسن د حقيقت او اظهار د امتزاج نه يو مخصوص صفت دئ.)

د حقيقت څه که دلته ريشتينولي واخلو نو بيا دلته اخلاقي حسن په حقيقت او مادي حسن په اظهار سره د حسن د تعريف لمني ته ځان اچوي خو که د حقيقت نه د انسان داخلي ايډيال واخستل سي نو خبره د امتزاجي نظريې طرف ته کشيږي چي حسن د انسان د ذهني ايډيال او د ظاهر مطابقت دئ.

حسن نه يواځي د ظاهري څهرې ښکلا ده بلکي اخلاق هم د جمالياتو د علم يوه پراخه او ارته برخه ده چي په جمالياتو کي بحث ورباندي کيږي نو ځکه ميا شريف حسن د حقيقت او اظهار امتزاج بللی دئ او تر يوه حده يې جامع تعريف وړاندي کړی دئ.

خو اقبال نسيم خټک بيا د حسن تعريف د تخيل اظهار بللی دئ؛ دی بيا هم په دې ګرداب کي ګنګس دئ او دا نه وايې چي اوس حسن د چا خاصيت سو او چيرته يې شتون پيدا کئ صرف د تخيل اظهار حسن دئ اوس د خيال اظهار د بدرنګه شي په هکله هم کيږي نو ايا هغه ته حسن ويلای سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقبال نسيم خټک : ((حسن د استحضار يا تخيل اظهار دئ)).

د ښاغلي خټک صيب تعريف تر ډېره حده حسن د انسان د داخلي حس سره اړوندوي خو تر کومه حده چي مو په حسن کي معروضي فکر نه وي ځای پر ځای کړی تعريف گونگ او نيمگړی دئ؛ حسن تر ډيره نه بلکي تل تر تله د معروض صفت گرځيدلی دئ نه د فکر؛ موږ وايو څومره ښکلې پيغله ده خو تر اوسه هيڅ کله نه وايو چي دا زموږ د فکر ښکلا وه.

ټومسيو ښکلا د جزباتو په قوت سره په يو تصور کي د زياتو حقايقو امتزاج او گډوالئ بولي. دی په ښکلا کي د جذبې د قوت خبره کوې دا چي د جذباتو قوت او د حقايقو امتراج د حسن نه پرته د قبحي يا بدرنگۍ په حالت کي هم د انسان تأثر جوړيږې نو څه رنگه د حسن داسي تعريف وکو چي د حسن مقابل يا متضاد دي د حسن په تعريف کي گډ سي.

ټوميسو ښکلا داسي راپيژني: ((ښکلا د جذباتو د قوت په تاثير په يو تصور کښي د زياتو حقايقو امتزاج او گډوالئ دئ)).

دغه تعريف هم د ښکلا د موضوعي نظريې دپاره سوی دئ ځکه کله چې موږ حسن يا ښکلا د انسان د جذباتو قوت بولو نو دغه تعريف نه مانع دئ او نه جامع. لکه مخکي چي مو وويله د جذباتو قوت د زياتي بدرنگۍ په حالت کي هم پيدا کيږي او زموږ په يوه تصور کي بې شميره حقايق سره گډيږي خو آن کله کله د يوه حسن په ليدلو سره زموږ د جذباتو قوت شتون نه لري.

خو برک د حسن بيل بيل تعريفونه وړاندي کړې دي. دی حسن يو نسبي شی بولي او وايي چي خدي دغه نسبيت ښکلا راولې دی د شيانو ښه والی ښکلا بولي او د احساس د مخي منځ ته راځي خو کله يې بيا ژبه گونگه پاتيږې او دومره وايي چي حسن دئ،احساسيږي خو تعريف يې نه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برک حسن داسي راپېژني: ((ښکلا تر زیاته حده پورې د شیانو ښه والی دئ چي په انساني ذهن کي په خپله عمل کوې او په دغه عمل کي احساسات برخه اخلي)).

بل ځای بیا داسي وایي : ((د ښکلا څخه زما مطلب په شیانو کي هغه صفتونه دي چي د کومو په وجه په زړه کي محبت پیدا کیږي یا دا قسم څه بله جذبه)).

یا داسي وایي: ((حسن یو نور دئ چي د څیزونو په تناسبي تاثر لوبیږې او دا تناسب پخپله ښکلا ده)).

یا داسي یې تعریفوي: ((د حسن تعریف د ظرافت په شان دئ چي تعریف یې نه کیږي خو د لذت او احساس د مخي یې پېژنو)).

که راسو د برک پورته څلور تعریفونه وه شنو نو ښکلا یو نسبي شی دئ چي په شیانو کي د اجزاوو د تناسب پر بنیاد منځ ته راځي او د خوند د پیدا کیدو لامل ګرځي.

دا چي د تناسب فلسفه تر یوه حده مخکي ایشاره هم ورته سوې په دې مانا چي مطلق څیز هیڅ شتون نه لرې بلکي حسن نسبي خاصیت لرې.

کانت د حسن دپاره د ضرورت نه شتون او د خوښۍ احساس شرط بولي. د ده تعریف تر یو حده د حسن د پېژندنې سره سرخوري ځکه کله چي موږ کوم حسین شی ته ګورو؛ حتماً موږ ته خوښي بخښي او کله چي د ضرورت نه شتون په اړه وایي نو که څه هم موږ ته ښه خواړه چي کله موږ وږي یو زیاته خوښي بخښي خو دا زموږ جسمي ضرورت دئ خو تر یو حده د حسن خوښي بخښل هم د ضرورت د مخي کیږې څه رنګه چي موږ خوړو ته ضرورت لرو هم داسي دجمالیاتي لوږي د ارام د پاره حسن ته هم ضرورت لرو او کله چي دغه ضرورت پوره سې نو موږ خوښي احساسوو.

وکړ کانت وایې: ((هغه شی ښایسته دئ چي د څه غرض نه پرته موږ ته خوښي راکي)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د کانت خبره موږ ومنو چي بې له ضرورته نو هنرمندان ولې مجسمې او انځورگران انځورونه وباسي ؟ ځکه چې انسان هرڅه د خپل ضرورت پر بنیاد منځ ته راوړي دي. جولین مارس وایي که موږ طبعي ښکلا جمالیات وبولو خو مصنوعي ښکلا به ضروریات وبولو.

جولین مارس داسي وایي: ((گڼ فطرتي څیزونه دي چي نیغ په نیغه سره یې په ځاني ډول ښایسته بللی سو لکه: گلونه، جواهرات، سبزه زار او ښکلی رخسار او څه داسي شیان هم سته چي بنده د ځان د پاره د یوخاص مقصد دپاره جوړ کړې وي د نورو څیزونو علاوه لکه مجسمه انځورونه او داسي نور)).

وروسته لیکي: ((چي جمالیات همیشه په دې شک کي دې چي اوله ډله چي طبعي ښکلا ده او خپله ښایسته دې د حسن سره تعلق لري او دویمه ډله په ضروریاتو پورې اړه لري)).

خو زما په اند هره ښکلا چي انسان ته خوښي بخښي لامل یې همدا دئ چي انسان ورته ضرورت لرې.

خو السیفرون حسن یواځې د هغو شیانو خاصیت کړی چي په سترگو لیدل کیږې لیکن دی د بلبل خوږ ږغ او د معشوقې د زلفو د خوشبویۍ حسن ته نه دئ ځیر سوی او حسن یو خاص او ځانگړی تناسب بولي. دلته تاسو ته د السیفرون او یوفرانور تر منځ د یو مکالمې یو څو ټکي د ښکلا پیژندني د ښې تشریح دپاره راوړو:

یوفرانور: هر چاته مالومه ده،حسن هغه دئ چي د خوشالۍ سبب وگرځي.

السي فرون: یا داسي نه ده! صحیح خبره داده چي د حسن احساس صرف سترگي کولی سې.

یوفرانور: په عمومي توگه د حسن تعریف داسي نه سې کیدلای چي حسن هغه دئ چي خوښي وبخښې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

السي فرون :زما خيال دئ چي داسي نه سي کيدلای.

يوفرانور نو بيا څرنگه حسن تعريف کولای سو؟

السي فرون: حسن په يو خاص تناسب يا موزونيت کي وجود لرې چي د سترگو دپاره خوندور وې.

يوفرانور :ايا دغه تناسب په ټولو شيانو کي يو ډول دئ يا په مخلتفو شيانو کي بيل بيل دئ؟

السي فرون: مختلف! په دې کي هيڅ شک نسته چي د غوايي تناسب به په آس او د آس به په غوايي کې ښه ښکاره نه سې دغه خبره موږ په بې روحو شيانو کي هم کولای سو.

رابرټ برجز بيا حسن د باطن او ظاهر گډوله بولي چي د انسان جذبات راويښوې؛دی وايي حسن حس کيږې او د جزبو راپارولو لامل کيږې.

رابرټ برجز وايي:((حسن په هغه باطني اثراتو او د مظاهرو په خوبيانو کي د ټولو نه اعلا اثر دئ چي د احساساتو له لارې د انسان په ذهن کي روحاني جذبات راويښوې)).

هيوم وايي:((حسن په خپله څه شی دئ؟ دا خو موږ ته مالومه نه ده خو موږ هغه شی ښايسته بولو چي دلکشي ولري او د کوم شي نه چي موږ ته رواني راحت راځي)).

هيوم حسن د راحت حاصلولو لار بولي چي انسان ته راحت ورکوې؛ دلکشي به لرې. دی هم د حسن تعريف دا نه بولي بلکي وايي چي موږ داسي شي ته ښايسته وايو؛ خو کله چي د راحت خبره کوې نو تر ډيره حده د استفادي نظريه ورڅخه ښکاري او هر هغه شی چي گټمن وې انسان ته راحت ورکوې .

ونکل مان حسن د گټي شی نه بولي. دی وايي چي که هر څومره يې خوند خراب وې بيا هم د چينې د سپينو اوبو قيمت همغه دئ؛جمال جمال دئ؛ گټه او نا گټورتوب پر حسن کومه اغيزه نه کوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکل مان((د حسن اصلي سرچينه د پرويډ غوندي د انسان ژنده غريزه بولي او حسن د هغه ځايه را بهيدونکې وياله بولي چي نړۍ خوږوبوي)).

ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څير دئ چي د چينې د منځ نه را ايستل سوې وې که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وې خو ددې اوبو قدر او قيمت زيات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.

دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوې: حسن د داخيلي صفت په حيث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسي خيال دئ چي تجزيه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په يو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچينه يې شهوت دئ.

حسن د يو شي داخلي صفت دئ چي تغير کوي بدليږي او رابدليږي که حسن خاريجي يا مادي وای نو هيځکله يې ادلون بدلون نه منلی بلکي د دې څه دا مالميږي چي حسن يو مانوي شی دئ چي د عرض نه يې بللی سو لکه خوند.

حسن صفت دئ او صفت ذات نه سي کيدلای لکه ښه هلک ښايسته جنۍ دنگه ځواني رنگين ماحول. نو ځکه ويلای سو چي حسن د مجردي پديدي په څير په نړۍ کي شتون لري او د مادياتو په لمن کي د ځان دپاره وجود لټوي.

حسن چي هر شی دئ هر رنگه يې تعريف کوئ ارزښت يې ډير دئ. آسانتيا گانونه د حسن په هکله وايي: که له تا سره دوې ډوډۍ وې يوه خرڅه که او د لاله گل ور باندي واخله.

خو کراوز بيا د اسانتيانا نه هم حسن ته زياد ارزښت ورکوې دی حسن ابدي شی بولي.

کراوز وايي:((حسن ابدي شی دئ او موږ دا ويلی سو چي دا له پخوا څخه د يو اسماني شي په توگه شتون لري)).

د کراوز د تعريف څخه دا معلوميږي چي حسن تلپاتي څيز دئ لکه افلاطون چي وايي: حسن تلپاتي څيز دئ گلان ځي او راځي خو د ښکلا او حسن فکر تلپاتي دئ بله خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي کراوز يې کوي چي حسن يو اسماني څيز دئ په دې مانا چي حسن د مافوق الطبيت برخه ده نو ځکه په مادياتو کي حسن تلپاتي نه سي کېدلای.

رمکن وايي: ((هر مادي شی چي موږ ته خوشحالي بخښي او په عموم کي فکر پرې وسې، خصوصيات يې ښکاره وي او سيده په سيده ذهن ته لار وکي او په يو ډول نه يو ډول له ضرورته خلاص وي؛ زه دې ته ښکلا وايم)).

رمکن ښکلا مادي شی بللی خو زما په فکر ښکلا يو عرض دئ که ښکلا په مادي شي کي شتون ولري يا هم مادي سي نو زيات وخت وينو چي يو انسان ښکلی دئ خو د وخت په تيريدو سره يې ښکلا د منځه ځي خو همدغه انسان چي ماده ده پاته وې نو ولي دغه ښکلا با وجود د دې چي همدا انسان پاته دئ له منځه ځي.

نو ځکه بايد ښکلا د مادي شي يو صفت وبولو او دغه ماده ښکلا ونه بولو ښکلا له منځه ځي او منځ ته راځي يو وخت يې صفت جوړيږي خو بل وخت نه.

ښاغلی رياض الحسن د ښکلا په هکله وايي: د درياب پر غاړه چي د ماښام د شفق عکس په اوبو کي په نظر راسي نو د صبر لمن د بنده له لاسه خلاصه سې يا د پسرلي په موسم کي په يو رنگين سهار کي چي د چمن گلونه د نسيم په څپو زانگي،رقص کوي او د غنچو په مخ مسکا لوبيږي نو زړه د صبر بندونه وشکوې کله کله د نامعلومې جذبې له کبله بنده،بې تابه سي او شفق ته د زړه د ارما نونو خون ووايي او کله د بلبل په چغار کي د خپل زړه درد او فرياد اوري. دغه وخت په زړه کي يوه څپه را پورته سي چي زړه په خپله يو لذت حس کړې او چي کله دغه ډول حالت د هر موجود په مقابل کي انسان حس کړې نو هغه مقابل څيز ته حسين وايي.

والټر پيټر وايې:((حسن جامع تعريف نه لرې ځکه چي حسن يو انفرادي کيفيت دئ او عام قياس پرې نه سو کولی)).

انفرادي کيفيت په دې ډول دئ چي هر څوک يې د ځان له نظره تعريف کوې او پر انفرادي کيفيت عام قياس ناممکن دئ نو ځکه يو جامع تعريف ورته نه سو وړاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای بلکي هر څوک يې د خپل علم او ذوق سره مطابق تعريفوې زه يې يو ډول تعريفوم بل څوک يې بل رقم او بل څوک يې بل ډول تعريفوي.

راسئ چي پښتون فيلسوف غني خان هم د حسن په هکله وپښتو چي څه وايي د ده يو نظم چي حسن ته يې ليکلی دلته را اخلو.

غني خان وايي:

اوه تپوس د مانه مه کړه

سمندر شي څوک تللی

څوک سپوږمۍ شي رانيولی

څوک زهرا شي ښکلولی

حسن پلار د ميني او مور د عشق

پکښي پټ دي ټول سپين او تور

دده خيال همه زور د عشق

په سرو شونډو بلی ښکلی اور د عشق

دا بابا د سور او سرور دئ

دا تعبير د جلال او نور دئ

دا مکه د سترگو خندا کي

دا په هره کوڅه کي طور دئ

د آدم د نوم بس دا يو سبب

د بهار سبب د رڼا سبب

د هوا د ژوند او ارمان قيصه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرود د رقص او د ژړا قیصه

دا جواب د لکونو سوالونو

نشته هیڅ د ژوندون بل جواب

دا صوفي ته محراب او منبر

لیوني ته کباب او شباب

دی د خیال او رنگ دنیا کي

پلوشه د میني د یار ده

دا د رحم پیغام او وعده د وصال

رالیږلې غلام له دلدار ده

دا د مرگ سبب

دا د ژوند ضرور

دا د گناه تعریف

دا د میني راز

دا د سوز خوند

دا مستي د ساز

هر نظر یې شراب دی مستي ده

دا د روح لیونۍ میخانه ده

د بنده او اقا د زړه راز دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوندون او جنت افسانه

دی حسن د تعریف شی نه بولي خو دی د انساني اړیکو سبب حسن بولي آن د انسان اړیکه د خدای ج سره هم د حسن پر بنیاد بولي دی حسن انفرادي ذوقي مسله بولي چي هر څوک یې د خپل ذوق مطابق تعریف کوې حسن انسان ته د سرور او خوشحالی بخښونکئ بولي او د حسن دوه ډولونو ته ایشاره کوې چي جمال په نور سره او جلال په خپل نامه سره یادوې.

حمزه بابا بیا حسن د ژوند دویم نوم یاد کړی او د تعریف بار یې د حسن دوړو غورزولی دئ او خپل ځان د حسن په تعریف پسي نه لالهانده کوې خو ارزښت یې دومره بولي چي د ژوند دویم نوم یې یاد کړی دئ.

حمزه بابا وایي:

حمزه ستایه ښکلا چې دا د ژوند بله نامه ده

بې دې نه بل تعریف ډیرې خبرې ډیرې خولې

خو بل ځای بیا حسن د محبت تخلیق بولي او کله چي موږ مینیږو نو حسن منځ ته راځي. که څه هم زموږ عامه مفکوره دا ده چي حسن مینه پیدا کوې خو حمزه د دې خبري پلوی نه دئ بلکي دی وایي مینه حسن پیدا کوې نه حسن مینه. هغه ښکلا پوهان چي حسن معروضي بولي او په خاریجي نړۍ کي یې شتون وایي هغوی حسن د میني پیدا کوونکئ بولي او څوک چي د موضوعي نظریې پلوي دې هغوی حسن د میني پیدا وار بولي.

د غزل بابا وایي:

ښکلی تخلیق د محبت دئ حسن

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه يې تاييد هم يې ترديد کومه

بل ځای کي حسن د خدای ج حسن بولي او دې ته تسليم سوی چي مادي حسن بقا نه لري يواځنی حسن مافوق الطبعي حسن دئ چي انسان ته دايمي سکون ورکوې. او وايي که هر څو خلک حسن توازن ترتيب د اجزاوو ترتيب بولي خواصل کي حسن د خدای ج دئ.

حمزه بابا وايي:

حسن که هرڅو د توازن نه عبارت دی

روح د توازن په دې حسن کې عفت دی

حسن د خالق له خپل جماله عبارت دی

وريې کړو انسان ته چې حامل د خلافت دی

خوشحال بابا حسن د انسان د داخلي تاثر نه د چا پر مخ مينيدل بولي خو دغه تاثر ده څه نه پيدا کيږي دا مسله موغلقه او گونگه که څه هم په دې هر څوک پوهيږي کوم څيز چي موږ متاثره کوې حسن دئ خو سخته خبره دا ده چي موږ دغه تاثر له کوم څه نه او ولي يې اخلو.

خوشحال بابا وايي:

حسن يو اثر دئ چي د چا په مخ کي وسي

نه هغه چي کړه وړه ښه لري صاحب جمال دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو که د ټولو تعریفونو څه یو نچوړ راباسو نو ویلای سو چي حسن د مادي ضرورتونو پرته د حس د لاري د انسان د روح خوشحاله کونکئ جذبه راوستونکئ دئ چي د مقابل شي او خیال د توافق په وخت کي حاصلیږي.

بیا هم نه سو ویلای چي دا تعریف تر کومه حده صحیح او تر کومه غلط دئ او کله هم د مطلق قضاوت دعوه نه سو کولای حسن جذبه پاروي انسان ته خوښي بخښي او د خیالي ایډیال سره یې توافق بیخي ضروري دئ ځکه که د خیالي ایډیال سره توافق ونه کړې نو هیڅ کله موږ ته خوښي نه بخښي. خو یوه خبره باید د حسن په تعریف کي هیره نه سي چي حسن ترس ویره هم د انسان په زړه کي خپره وې کله کله دومره تعجب زموږ په داخل کي و شندې چي هیڅ یې تصور نه سي کیدلای.

حسن د انسان د جذباتو راپارونکئ څیز دئ چي مادي شیانو ته عاریضیږي له منځه ځي او راځي کله زیات وي کله کم په بیا بیا لیدلو سره یې جذابیت د منځه ځي ځکه تنوع پکښي کمیږي او انسان ذهني سکون او ارام بخښي.

حسن د رنگونو امتزاج دئ چي په تناسب کي شتون ولري او د انساني ایډیال سره توافق و ښیي او تر یو حده به نوۍ والی هم لري.

یوه بله خبره چي زه ور سره زیات سرگردانه یم داده چي انسان د ضرورت پر اساس د حسن غوښتنه کوې یا هم بیله ضرورته که موږ بعضي د حسن تعریفونو ته سر ور ښکاره کو نو دوی د ضرورت پرته خبره دحسن تعریف ته ور ټیله کړې ده زما په فکر بې ضرورته انسان د هیڅ شي غوښتونکئ نه دئ بلکي د انسان ایستیتیکي لوږي انسان دې ته اړ کوې چي د حسن په لیدلو خوشحالي او خوښي ترلاسه کړي.

خو زما په اند که چیرته یې د ضرورت سره د مادي کلمه اضافه سي نو بیا به څه نا څه خبره خوندوره سي.

که په عمومي ډول ووایو څه چي خوند راکئ حسن دئ او کوم څه چي خوند رانه کئ قبحه یا بدرنگي ده ځکه هر هغه شی چي موږ ته خوښي بخښي ښکلی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن عام دئ جلال او جمال يې بيا د اقسامو په ډول منلی سو او قبحه يې متضاد دئ حسن په پښتو کي ښکلا ښايست په عربي کي همدا حسن په لاتين کي ايستيټک او په انگريزي کي ورته بيوټي وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکلا په هکله نظريې

د پخوانيو ليکوالو د نظريو له مخې ښکلا په کثرت کې د وحدت په تلاښ کې وه او حسن يې د مافوق الطبيعة سره تړئ او د خيال سره يې اړيکه ورکوله.

يونانيان بيا زيات معروضې نظريې ته تللي وو دوی ښکلا په موزونيت د اعضاوو تناسب او هماهنگۍ کې ليدله. کوم شي چې به دغه صفات درلودل ښکلی وو کوم شي چې به دغه صفات نه دلودل بدرنگ يې بللی.

سقراط حسن پر گټې بنا کړی وو ده ويل:کوم شی چې گټه ونه لري ښکلی نه دئ.

سقراط دا نظر درلودلئ هر شی چې بې فايدې وې ښايسته کيدلای نه سي چې د استفادې نظريه هم ورته وايي او دوی هر څه د انسان د گټې سره تړل هغه که شعر وې که مجسمه سازي وې که کوم بل هنر وې دوی به بې گټې شيان ردول او هر څه يې د مادي گټې تابع گرځول.ددې نظريې پيرو کسان دومره په ماديات کې ورک پاتيږي چې آن د جمال نندارې هم بې گټې شی بولي.

تهامس ايکونياس وايي: ((د يو سړي د وجود ښايست په دې کې دئ چې د هغه جسماني اجزا په خپله کې ښه تناسب سره ولرې او ورسره د رنگ د ښکلا خاصيت چې هم آهنگي ده پکښې موجود وې)).

ايکونياس حسن په ترتب کې د اجزاوو وليدئ يعني که له رنگه سړی وچ کلک وي دغه جگوالی ورته ښکلا نه بلکې بدرنگي ده که د واړه مخ سره اوږده پزه ولري بيا هم بدرنگه ښکاري او داسې نور نو ځکه ترتب د اجزاوو حسن دئ.

ورسته ښاغلی ايکونياس ليکي ښکلا زموږ ادراکي وصف سره تعلق لرې ځکه هغه ځيزونه ښکلي گڼلی سو کوم چې زموږ نظر ته حظ ورکوي. ددې دپاره حسن په موزون تناسب کې دئ چې حسيات د دوی په ليدلو خوشحالي حاصلوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی حسن د انسان د ادراک یا خیال سره تړلي برخه بولي یواځې د موجود خاريجي صفت يې نه بولي نوموړی وايي ځکه توازن ته حسن وايو چي په همدې سره مو ذهن ته حظ حاصليږي او خوند اخلو.

بیکن د حسن معیار تجدید او نویوالی بولي دی زیاتوي که په حسن کي تجدید نه وي نو حسن منځ ته نه راځي چي دا بیا یو نا مکمل حسن بللی سو.

بیکن وايي:((داسي غوره حسن هیچرته هم نسته چي په تناسب کي څه نوی والی ونه لري)).

دی حسن د تجدد نه پرته نه بولي نو داسي ښکاري کله چي یو حسن زيات تکرار سي حسن يې د تکرار په اندازه پیکه او بې خونده کیږي یواځې تناسب حسن نه سو بللی بلکي د تناسب تر څنګ یو نه یو ډول تنوع او تجدد هم باید په هر حسن کي شتون نه لري، هغه عربي مقوله ده(کل جدید لذیذ) هر نوی شی خوندور دئ.

نو کله چي په یوه شي کي هم موزونیت وي او هم څه نا څه تجدد ولرې نو بیا يې د کشش قوه دونه پیاوړې کیږي چي موږ به دې ته نه پریږدي چي بل طرف ته سترګي ورڅه واړوو بلکي په هغه شي کي مو تر هغو سترګي ګنډلي وي چي راڅخه پنا کیږي.

الیکزنډر هم حسن د اجزاو په موزونیت او یووالي کي ویني.

سمویل الیکزنډر لیکي:((د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کي دئ)).

سینټ اګینسټاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې.

دی وايي:((حسن په تناسب او هماهنګۍ کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په په اجزاوو کي تناسب پروت وي)).

نارولا وايي: ((یوازې غټې سترګي او دنګه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيو نارولا ليکي: ((تاسو يوې ښځې ته د هغې د ښايسته پزې او ښايسته لاسونو پر اساس ښايسته نه سئ ويلی بلکې تاسو هغې ته هغه وخت ښايسته ويلی سئ چې د هغې ټول اجزأ همآهنګه وي))

ونکل هم د تناسب نه پرته حسن نه ويني.

ونکل مان ليکي: ((تناسب د ښايسته شي يو موهم جز ګڼلی سو)).

اډلسن هم د تناسب پيروی دئ نوموړی وايي: ((تناسب د هغې باطني خوشحالی يوه زريعه ده چې لامل يې ښکلی شی دئ.))

پوپ وايي: ((د ظرافت غوندي چې طبيت کي کوم شيان زموږ پر زړه اثر کوې دا د مخصوصو اجزاو عمل نه دئ دا صرف سرې شنډې توري يا شنې سترګې نه دې چې موږ ورته حسن وايو بلکې د ټولو اجزاوو اجتماعي قوت ته موږ حسن وايو صرف يو اندام انسان په تعجب کي نه اچوي بلکې د ستايونکي سترګو ته ښکلي شی ټول اجزا رامخته کيږي.))

بواليو حسن د تناسب تعادل نيک مفهوم کي نغاړي.

بواليو ليکې: ((حسن په اعتدال نيک مفهوم او ادبي تناسب کي پټ دئ.))

کروساز بيا داسي وايي: ((د حسن صفتونه تنوع وحدت باقاعده ګي ده بل ځای بيا د حسن په هکله وايي: په کثرت کي وحدت تناسب موزونيت.))

ډاکټر سيد عبدالله ليکې: ((د حسن په هکله سره له دې چې ډيرې نظريې وړاندې سوې خو بيا هم د حسن زاړه صفتونه دې وحدت تناسب هماهنګي)).

جي ډي هارډنګ وايي:تنوع د حسن دپاره ضروري ده او د حسن څه نه بېليدونکی شی دئ.چيرته چې تنوع نه وي هلته به حسن نه وي نو څرنګه چې تنوع د حسن دپاره ضروري ده؛همداسي د کامل حسن دپاره لامتاهي تنوع ته اړتيا ده دغه لامتناهي تنوع ده چې د فطرت تکميل کوي او ددې په نه شتون کي د هنر هر کار نيمګړی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیم کانګرو لیکي: ((د تناسب نه پرته یو شی هم ښایسته نه دئ چیرته چي تناسب او هماهنګي نه وي نو هلته نه د چا سترګي خوږېږي کیږي او نه د غوږونو دپاره خوښي پیدا کیږي)).

جې ټي فشرز درې اصول وړاندي کوي او وایي که دا درې اصول یو ځای سي ښکلا رامنځ ته کیږي لکه په کثرت کي وحدت مطابقت ،وضاحت ،صداقت.

فرویډ د انسان جذبات او احساسات د انسان د ړندې غریزې یعني شهوت سره وتړله او په خپلو تجربو سره یې دا ثابته کړه.

فرویډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ړندي غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چي ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلي.

د فرویډ نظریه د افلاطون د نظریې سره نژدې ده او د انسان په اندرون کي یې ښکلا ځای پر ځای کړه حسن ایډیال بللی او دغه ایډیال تل پاتي وو ده ویل ښځي او ګلان خو نه پاتیدونکي څیزونه دي او مرې خو د ښکلا ایډیال او فکر تل پاتي دئ .

دی د ښکلا د خاریجي شتون څخه منکر و او ښکلا یې د فکرونو زیږنده بلله ده ویل هیڅ کوم شی ښکلی او بدرنګ نه دئ بلکي ښکلا او بدرنګي د انسان په حواسو کي شتون لري.

هغه ویل هغه تابلو یا انځور چي په خیال کي جوړیږي هغه باید د اجزاو ښکلا او جزابیت زیات وې او کله چي هنرمند د طبیت په تقلید یو هنر پنځوې په خپل خیال د طبیت څخه فاصله اخلي او په خیال کي حسن ایډیال شکل ږدي او بیا د هغه څه خپل هنر پنځوې.

افلاطون ویل نو ځکه ټول ښکلي موجودات په کایناتو کي نه بلکه قدرتي ښکلا ده او د الله ج د جمال په ښکلا کي شامل دي او هیڅ واټن نه ورسره لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه کله چي هنرمند کله یو هنر پنځوي نو د حقیقت څخه لري والی غوره کوي او د تصور په نړۍ کي ځانته حسن لټوي چي غني خان هم خپل د جانان حسن تصور کي جوړولئ غني خان وایي:

زه یم ناست ځان له جانان یو تصور کي جوړومه

کله یې سترګي توررومه کله یې شونډي ښکلومه

او خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د قدرت نظاره بللي او په هرڅه کي یې د هغه مخ نندارہ کوله چي د ډیري پیدا کیدو څه ور څه ناپدید وو خوشحال بابا وایي:

په هر څه کي ننداره د هغه مخ کړم

چي د ډیري پیدایۍ څه ناپدید سو

خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د جمال او قدرت نظاره بولي او په هغه کي د خدای کمال مطالعه کیدلای سي.

خو ارسطو چي د افلاطون سره هم عصره فیلسوف ده ویل ښکلا په شیانو کي ده موږ هغه وینو او درک کوو یې ارسطو د خاریجي ښکلا شتون منلی خو ویلی چي هنر یواځینی شی دئ چي موږ ته ایډیال انځورونه وړاندي کوي.

د هنر ښکلا تر طبعي ښکلا لوړه ده. ځکه که څه هم ښکلا په شیانو او کایناتو کي ده خو هنرمند صرف د هغه نیمګړتیاوي اصلاح کوي او هغه د بشپړ ښایست په څیر وړاندي کوي.

ارسطو وایي چي:((کاینات د خالق هنر دئ اوهغه تر ټولو ښه هنرمند دئ او کولای سي چي تر ټولو ښه ښکلا په کایناتو کي منعکسه کړي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا محمد شریف لیکي: حقیقت دادئ که نن ماته یو منظر ښکلی نه مالمیږي خو پرون راته ښکلی ایسیدئ یعني که نن ماته دغه منظر یو عام منظر ښکاري خو پرون راته جمالیاتي حقیقت ښکاریدئ نو ددغه فرق وجه د منظرې د مستقلو صفاتو سره تړل ښه کار نه دئ بلکي ددې باعث زما د ذهن یو خاص عمل دئ.

دی حسن او ښکلا زموږ د خیال او فکر برخه بولي دا چي خیال او فکر بدلیدونکئ دئ همداسي زموږ د ښکلا زوق او زموږ د پاره په بهرنۍ نړۍ کي ښکلا بدلیدونکې ده.

اسپینوزا هم د میا محمد شریف غوندي د خیالي ښکلا پلوې کوې او ښکلا د انساني فکر زیږنده بولي دی په نړۍ کي یا په خارج کي د حسن او قبحي پلوی نه دئ بلکې د ښکلا بدرنګۍ د پیدا کیدو لامل زموږ فکر بولي.

دی وایي:((په کایناتو کي خو نه کوم شی ښایسته دئ نه بدرنګه دا یواځي د انسان خپل موضوعي کیفیات دي چي د کومو په سبب یو شی ښایسته یا بدرنګه مالمیږې. زه تاسو ته وایم چي په فطرت کي حسن او قبحه نسته نه ترتیب ورسره تړم،نه بې ترتیبي،شیانو ته زموږ خیال ښکلا او ښایست ورکوي)).

ډیویډ هیوم هم ښکلا په زړه کي بولي او د خارج څخه یې نفي کوې.

دی وایي: ((حسن په شیانو کي کوم صفت نه دئ دا صرف په هغه زړه کي وي چي د دوی په هکله فکر کوي نو ځکه هر زړه د یو بیل حسن ننداره کوي امکان لرې چي یو شی دې یوه انسان ته ډیر ښکلی وې خو بل کس ته بیخي ښکلی نه وي)).

ایف کریټ هم په مجرده نړۍ کي ښکلا نه مني دی ښکلا د خوشحالۍ او مبني په څیر بولي دا چي مینه او خوښي په مجرده نړۍ کي ده همداسي حسن هم کوم شتون نه لرې.

دی وایي: ((کوم شیان چي موږ نوې ګڼو ددې د موازنې دپاره دا فرض ګڼم چي په دغو څیزونو کي یو مشترک صفت نسته ولي د دغو ټولو شیانو په حقله دا زموږ موازنه ده)) .(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی خپلي خبرې داسي غزوې خوشحالي زموږ د ذهن نه بهر هيڅ وجود نه لرې او دغه مثال د مينې هم دئ چي د ذهن نه بهر وجود نه لرې.

فروفيسر ايير كرامي هم بهرنۍ نړۍ کي د حسن د شتون څه منکر

دی وايي:((په عام ډول د فن او جمالياتو دپاره څيزونه وجود نه لري او که وجود ولري نو هغه تجربې دې.))

او حسن د شيانو صفت نه دئ بلکه د شيانو د تجربو پر بنا د حاصل سوي انداز نوم دئ.

د جمالياتو يو عالم کروچي وايي:((فطرت د هغو خلکو دپاره ښايسته دئ چي د هنرمند په سترگو ورته وگوري. کله چي څوک د فطري حسن سره مخ سي نو د هغه مثال داسي دئ لکه لکه د تلاب پر غاړه چي نرگس ولاړ وې)).

دا چي څوک حسن خارج څوک داخل کي بولي خو له دې څخه انکارکول سخت دی چي په حسن کي د نيمايي نه زيات د خارجي موجود لاس دئ کوم چي موږ ښکلی بولو او هيڅ انکار ورڅخه نه سو کولای.

کرنلي زيسکي خپل فکر داسي وړاندي کړی دئ ((فکر کوم چه هيڅوک به په دې کي ترديد او شک ونه لري په طبعيت کي حسن او ښکلا وجود لري ښکلا زموږ تر ذهني عواطفو مستقله او اخواته پرته ده.)

سعيد احمد رفيق صيب هم دغه خبره تاييدوې چي د حسن خارجي څخه انکار نه سي کيدلای.

دی وايي: ((حسن په حقيقت کي نه موضوعي دئ نه معروضي بلکه دا د موضوع او معروض شاهد او مشهود تر منځ د يو خاص تعلق نوم دئ.))

ميا محمد شريف بيا ليکي: ((حسن د موضوع او معروض گډه نتيجه ده چي د يوې ريشتې د مخې منځ ته راځي.)) (پورته مأخذ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په جمالياتي تجربه کې موضوع او معروض دواړه د يو بل سره نه شليدونکي اړيکې لرې.

دلته ميا محمد شريف يوه معتدله لاره نيولې چي د خيال او خارج د امتزاجه لاس ته راځي او ددغو دوو توافق حسن دئ سارتر هم د امتزاجي نظر يې پلوی بريښي.

او وايي: ((حسن د وحدانيت خوبي لرې د حسن دپاره د دوو اجزاو اتحاد ته اړتيا ده يو مرئ او بل مخفي.))

تهامس ايکونياس هم د خيال او خارجي شي تر منځ توافق کول حسن بولي.

دی وايي:((د حسن دپاره نه يواځي په مشهود کي د اجزاو هماهنګي لازمه ده بلکې دغه هماهنګي د شاهد په نظر راتلل مهم او ارزښتناکه دي)).

اي ايف کيرټ بيا دغه موضوع يوه جنجالي موضوع بللې ده او وايي: ((حسن معروضي دئ که موضوعي؟ ايا يو شی په ځاني توګه ښکلی کيدلای سي يا دا زموږ خيال دئ ؟دا يوه جنجالي خبره راته ښکاري.))

نيما يوشج هم د حسن د خارجي شتون سره توافق ښيي دی ښکلا په محبوب کيويني او حسن د جانان د ګل غوندي بدن خاصيت بولي وايي:

وان ګل خد خواه خد اراسته

به همه ی حسن به پيراسته

محبوب يې د ګل غوندي ښايسته دئ او ټول حسن يې د محبوب په مرمرين بدن کي ځای پر ځای سوی دئ.

خوشحال خان خټک هم حسن کله کله د خپلي معشوقې په نازکو اندامونو کي ګوري دی زيات عمر ښايستې پيمخي ستايي د هغوی سپی غاښونه لب شکره مو کمره او ... راسئ د خوشحال نه يې واورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال بابا وايي:

ډيري لري نښي د صورت د زيبايي

څو درته وايمه څو نښي اشکارا

دنګه تازه کنکه قد عرعره مو کمره

ښه يې تر ګلونو د ګلابو عذارا

غاښ يې در ګوهر په لب شکر ابرو کمانه

تور باڼه ناوک په دواړه سترګو خونخوارا

هار د جواهرو دوه لړۍ د ملغلرو

تور وربل ودلی زلفي يې عنبر سارا

واړه يې دتن جامې ګلګوني زرنګاري

درسته سره لمبه وه چا ليدله خدارا

وحشي بافقي هم د حسن دپاره خورا زيات بيتونه لري او د حسن د خاريجي وجود تاييد کوې وحشی بافقی وايي:

عشوه پرست من بيا می زده مست وکف زنان

حسن تو پرده گو بدر پردگيان راز را

يا دا بيتونه

دل ز فريب حسن او بزم فسوس و اندرو

انجمنی به هر طرف آرزوی محال را

(c) ketabton.com: The Digital Library

حد وحشی نیست لاف آن سلطان حسن

حرف باید زد به حد خویشتن درویش را

من رند و گدا و او پادشه حسن

با همچو منی کی شود از عار مصاحب

باز آ و حسن جلوه ده وعرض کن

کان دل که بود صاف چو آینه باقی است

تقصیر در کرشمه وحشی نواز نیست

هرچند دون مرتبه شان نواز تست

اخر ای صاحب متاع حسن این دشنام چیست

در سر درویزه گر ازما دعایی سر زدست

شهر بیم است کزین حسن پرآشوب شود

این قدر نیز نباید کسي خوب شود

نی جوهر حسن لاله است از ژاله

نی زیور خوبی گل ز شبنم

د خارجي حسن د شتون د نظریې دپاره د وحشي بیخي زیات شعرونه شتون لرې . خو داسي نه ده چي وحشي یواځي د خارجي شتون نظریه تاییدوې بلکه دی دا هم وايي چي ښکلا په تا کښې نه ده بلکي ښکلا زما په فکر،عشق او احساس کي ده. راسئ چي د وحشي دغه نظریه هم دده په شعرونو کي وګورو او د حسن افلاطوني نظریه به د وحشي د شعر په شرنګ کي مطالعه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشي وايي:

شهرت حسن کند زمزمه عشق بلند

شد ز یوسف سخن عشق زلیخا مشهور

مغرور حسن خد مشو و قصد ما مکن

کاین حسن تست از اثر عشق پاک ما

وحشي د حسن د شهرت زمزمه عشق بولي چي د انسان د اندرون څخه خوړوبيږي او د معشوق حسن هيڅ هم نه بولي او وايي چي ته ښايسته نه يې او نه په تا کي کوم ښايست سته بلکي دلته زما عشق تاته ارزښت درکړی او ستا حسن يې زيات کړی دئ.

ملک الشعرأ بهار هم حسن د فکر برخه بولي او وايي د اياز ښايست هيڅ کمال نه درلودلئ بلکي د محمد په فکر کي د هغه دپاره ښکلا وه او د محمود عشق و چي اياز ته يې ښايست ورکئ کني نو اياز خو هيڅ ښکلا هم نه درلودله.

بهار وايي:

اینکه بینی در همه گیتي سمر شد

عشق محمودی است نی حسن ایازی

عاشق از خوبان وفا و مهر خواهد ورنه هست

آب ورنگ حسن صوري پرده تمثال را

خو بل ځای همدا بهار د خاريجي حسن د شتون څخه نه خلاصيږي او د يار د حسن او ښايست په صفت چغي وهي او وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسجد حسن تو از خط شده ویران

طاق ابروی تو محراب نماز است هنوز

وین پریرویان پریزادند وبس

و ز جمال و حسن خد شادند و بس

دی جمال د یار بولي او د یار صفت يې بولي نو ځکه حسن د یار صفت بولي او یار ته يې منصوبوې.

غني خان هم حسن د خیال او فکر برخه بولې او د جنت او ژوند افسانه ورته ښکاري .

په یو بل نظم کي د میني او حسن په هکله غني خان حسن په ظاهري نړۍ کي ویني ستوري وایي چي مورږ ته خدای ج یواځي حسن راکړی دئ او بس.

غني خان مینه د حسن کمال بولي او حسن تر میني غوره بولي.دی حسن د میني سایه بولي چي په کایناتو کي منعکسه ده.

غني خان وایي:

ستوري ته اسمان کي یوه ورځ ووې هلال

خدای آدم ته مینه ورکړه موږ ته تش جمال

زه به په خندا ورکم دا خپل حسن جمال

ماله که یو څاڅکۍ مینه راکړي څوک په

مینه حقیقت حسن سایه ده حقیقت ده

حسن له زوال سته مینه نه لري زوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ فلکلور هم د جمالیاتو په هکله زیات څه لرې چي زیاته برخه یې د بهرنۍ ښکلا نظریه تایید کوې او ښکلا د طبیت برخه بولي

یوه ټپه وایي:

حسن دي کم ظلم دې زیات دئ

خلک د حسن مطابق ظلم کوینه

دلته حسن د محبوب بولي او خاریجي شتون یې مني نه د افلاطون غوندي چي د فکر او خیال برخه یې بولي بلکه حسن د انسان په توازن کي ګوري او خپل محبوب ته د حسن د کم والي پیغور او د ظلم د ډیر والي پیغور ورکوي او وایي چي حسن او ظلم باید متوازن و ساتل سي.

د سالک په یوه لیکنه کي د حسن درې واړه نظریې چي حسن خاریجي شتون لرې حسن په خیال کي دئ او حسن د خیال او خارج توافق دئ په دې یو ټپه کي څېړل شوې دي:

زما په سترګو ورته ګورئ

جانان ښایسته دئ که رب زه لیونۍ کړمه

په پورته ټپه کي لمړۍ وایي زما په سترګو ورته ګورئ چي مقصد جانان ښایسته نه دئ مګر زما لیونتوب د هغه حسن زیات کړی دئ هغه د مجنون مشهوره کیسه ده چي کوم لیکوال رانقل کړې خو ذهن کي مي همداسي راځي چي د مجنون څخه چا وپښتل چي لیلا خو دومره ښکلې نه ده نو ستا دومره مینه ورسره څنګه پیدا سوه چي د جنون تر حده مینه ورسره لرې مجنون یې په ځواب کي وویل چي ته زما په سترګو ورته ګوره چي لیلا څومره ښکلې ده.

بیا هم ټپه وایي جانان ښایسته دئ چي د خاریجي حسن د شتون خبره کوي او حسن د جانان صفت بولي او نسبت یې هم جانان ته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو کله چي تهپه کي استفهام انکاري دئ نو دلته د خيال او خارجي حسن مشترکه دنيا زيږوي چي څه د ده حسن او څه زما ليونتوب دئ چي دواړه يو ځای سي نو بيا حقيقت کي ښايست ورڅخه جوړ سي.

نظامي ګنجوي د پارسي ژبي شاعر هم حسن د محبوب برخه بولي او د محبوب صفت يې ګرځوي که ګنجوې حسن په محبوب کي ونه ګوري هيڅ کله نه وايي:

هرکس به ولايتی ومالی

می جست ز حسن او وصالی

يا دا بيت

تا در آری به حسن او نظری

جلوه ای دادمش به هر هنری

ګنجوې وايي چي هر څوک په مال او ولايت سره د محبوب د حسن وصال غواړي يا څوک چي د محبوب حسن ته نظر وکړي نو په هر کتو جلوه ورکوې. دلته حسن د محبوب صفت سو نه د انساني فکر يعنې ګنجوي په خارجي حسن قايل دئ.

فولټير فرانسوي فيلسوف د جمال په هلکه په خپل قاموس فلسفي کي ليکي : ((که د چنګښي څخه وپښتل سي چي ستا په اند به حسن څه شی وې نو درته وبه وايي هغه چنګوښه چي په کوچني سر کي دوې راوتلي غټي غټي سترګي ولري.

يا د شيطانه پوښتنه وسي چي ښايست څه دئ؟ نو دی به هغه شيطان چي دوه ښکره څلور نوکان او وږده لکۍ ولري وښيي.

او که دغه پوښتنه د فيلسوف څخه وسي نو دی به هغه مخ چي انسان په تعجب کي اچوي حسن وبولي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د پورته نظريو څخه به دا نتيجه واخلو چي د حسن دپاره درې نظرېې زياتي مشهوره دي.

۱: د حسن خارجي نظريه: دغه نظريه د ښکلا پر خارجي شتون راگرځي او حسن د خارجي څيز صفت بولي انسان ښايسته انسان بدرنگ دئ څومره ښکولې جينۍ ده يا څه ښه منظره ده چي ښايست د طبيت او موجود خارجي صفت گرځي ښکلا د انساني فکر زيږنده نه ده چي ارسطو هم ددې نظريې پلوی دئ .

خو پر دې نظريې بيا دا انتقاد دئ چي هغه شی چي د افغانستان خلکو ته ښکلی دئ د چين خلکو ته ولې نه دئ ښکلی.؟ کوم شی چي د چين ښکلا جوړوي هغه د افغانستان د خلکو دپاره حسن نه دئ آن! د يوه کلي د حسن معيار د بل کلي له معيار سره توپير لرې او د بل کلي د حسن له بل سره نو که په خارج کي ښکلا شتون ولري؟نو هغه شی چي د افغانستان خلک يې ښايسته بولي بايد د هند او اروپا خلک يې هم ښکلی وبولې.خو داسي نه ده د افغانانو دپاره کيدای سي غټې سترگي،جگه پزه، وړه خوله،نازک شنډان او دنگ قد سپين مرمرين بدن نرم پوست خو د اوروفا خلگ بيا غټه پزه لوی شنډان ډبل پوست ښه تک تور او داسي نور.

نو هيڅ کله د اروپا حسن ته افغانان حسن نه وايي او د اروپا حسن په چين کي نه چليږې.نو دغه نظريه داسي نقد کوې.

۲: د حسن معروضي نظريه : دا نظريه وايي چې حسن په خيال کي دئ او په خارج کي هيڅ ښکلا او بدرنگي نشته يعنې ښکلا د ذهن صفت دئ؛ نه د خارجي نړۍ.

دوی د خپلي خبري د استناد لپاره وايي چي څرنگه د انسانانو فکرونه مختلف دي؛داسې يې معيارونه هم د حسن لپاره مختلف دي آن! د يوه انسان د فکر په بدليدو او د وخت په تيريدو سره د حسن معيار يې هم بدليږي.

دلته به د انساني فکر د اختلاف دپاره دوه بيتونه د دوو شاعرانو راوړو چي د حسن معيارونه يې څومره مختلف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نرۍ کړم هغه ترکو

چي يې ملاوې د ويښته په دود نرۍ دې

حمزه شينواری بيا وايي:

زه برندي سترگي دا شډله ځواني حسن گڼم

نه نرۍ ملا لکه ويښته نه مړاوي توري سترگي

دلته دوه معيارونه د حسن دپاره د دوو شاعرانو لخوا چي تقريبا په يوه جغرافيوي سيمه کې اوسېدلي بياهم بېل ،بيل دي.

رحمان بابا داسي ترکې خوښوېي چي نرۍ ملا ولرې او لاس ورنه اسانه تاو سي خو حمزه شينواری د حسن معيار بيا برندي سترگي او شډله ځواني ده چي لاس ورنه چاپيره کي غيږ درته ډکه کړي حمزه شينواري ته مړې سترگي او نرۍ ملا حسن نه ښکاري.

۳: امتزاجي يا گډه نظريه: دغه نظريه ددې دوو نظريو د گډون څخه په لاس راځي او حسن د خارج او خيال امتزاج بولي دوی وايي چي د يوه لاسه ټک نه خيږي کله چي خارجي حسن د خيالي ايډيال سره توافق وکړې نو دلته حسن په پوره توگه ځان را ښکاره کړې او د حسن ريشتونې څيره منځ ته راشي.

زما په اند د حسن خارجي نظريه نسبت موضوعي نظريې ته ښه او خوندوره ده ځکه ډير داسي څيزونه دې چي د نړۍ هيڅ فرد ته به خوند نه ورکوې او نه به ورپکښې ښکلا وگورې. حسن د انسان طبعيت او ممکناتو صفت دئ او په خارج کي شتون لرې.

قرآني ارشادات هم ټول ددې قايل دي چي حسن د موجود خارجي برخه او صفت دئ نه د خيال.چي د فطري ښکلا په بحث کي به يې وگورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوکله چي د ښکلا د ارزښت خبره کيږي نو ارزښت له يوې خوا نسبي څيز دئ له بلي خوا د انسان د ذوق سره هم اړه لري که موږ چيري ووايو چي خوږ خوند دنيا کي نسته دا خبره يوه غير معقوله خبره ده او که ووايو چي خوږ خوند ښه خوند نه دئ دلته د ذوق خبره ده چي زما ذوق د خوږ خوند سره جوړ نه دئ همداسي کله چي زه يوه ښکلې جينۍ ووينم او ووايم چي دا جينۍ ښکلې نه ده دا مانا نه چي جينۍ ښکلې نه ده بلکي دلته زما د ايستيتکي ذوق سره يې سمون ونه خوړئ په دې راته ښکلې نه سوه.

لکه څرنګه چي موږ د خوند د حس دپاره حواس لرو هم داسي په خپل روحي دنيا کي د ښکلا د حس دپاره ذوق لرو چي دغه ذوق مو بدلون کوي مثلاً که ماته د ناشناس بږغ خوند نه راکوې دا زما د زوق ستونزه ده نه د ناشناس د بږغ.

ښکلاييز ذوق په ټولنه کي روزل کيږي،لوړيږي او ټيټيږي.موږ د خارجي ښکلا لپاره خيالي ايډيال دلته جوړوو بيا يې ددې ايډيال مطابق ګورو او ښکلی څيز ورته وايو مثلا زه په يوه ټولنه کي اوسيږم او زما د ښکلا ايډيال له ماشومتوبه څخه په دې ټولنه کې داسې روزل شوی چي ماته هغه څوک ښکلی ښکاري چي بادامي اوږدې اوږدې سترګي،دنګه پوزه، وړه خوله،سپين غاښونه او داسي نور ولري دغه فکر زما په ذهن کي يو ايډيال جوړ کړي کله چي ددغه ايډيال مطابق شخص وينم نو بيا ورته ښکلی وايم.

دا چي خيالي ايډيال هيڅ هم نه دئ صرف د ښکلا دپاره زموږ انفرادي يا ټولنيز تعريف دئ نو هيڅ کله خيالي ايډيال ته د حسن او ښکلا نوم نه سو ورکولای بلکي حسن په هغه شي کي کيدلای سي چي دغه ذهني تعريف ور سره سر وخوري.

کله چي موږ په نړۍ کي حسن خيالي کوو نو مجبور يو چي ډير شيان خيال وبولو آن د خپله شتونه هم منکر شو مثلا ښه او بد چي د انسان اخلاقي حسن دئ او د جمالياتو برخه ده موږ يې د شتون څخه انکاري کيږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني حسن

دا هغه پښتنه ده چې د ښکلا په هکله تر نظريو وړاندي کولو وروسته بايد جواب سې چې کوم شی ښايسته کوم بدرنګ دئ خو دا موضوع هم د بيلابيلو ليکوالانو په نظرونو سره بدرګه کوو .

سقراط د ښکلي شي په تعريف کي ځان پاتې بولي او وايي چې حسن يواځي ښايسته مخ،سخاوت ګټه،سره زر او سپين زر نه دی اونه هم ښکلا کوم داسي صفت دئ چي موږ يې خارجي شي کې شتون ثابت کړو بيا يې تعريف کړو بلکي ښايست په خپله يو موجود خاريجي دئ چي شيانو ته عاريضيږي او طبعيت ته ښکلا بخښي نو ځکه هيڅ داسي شی نسته چي پوره حسن پکښي شتون ولري او خپلي خبري داسي غزوې کله چي موږ د هغه شي څخه چي موږ يې وينو فاصله اخلو نو د ما فوق الطبعي جمال نندارہ به وکړو دی وايي د ښه ميني نه ورسته موږ بايد د حقيقي جمال پر طرف ولاړ سو او د کايناتو د ښکلا نا فاصله واخلو لکه ښکلا چي په درجو سره پورته ځي مثلا د يوې ښکلا څه دوو ښکلاګانو ته ارتقا وکو له دوو څه وه ښو کړنو ته ارتقا وکو او د ښو کړنو څه ښو عولومو ته .

خو کوم شی ښکلی دئ رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نری کړم هغو ترکو

چي يې ملاوي د ويښته په دود نرۍ دي

رحمان بابا د هغو ترکو ستاينه کوې چي د ويښته غوندي ملاوې ولري.

خو فلکلور کي د جانان ښايست داسي انځور کيږي څو کاکړۍ غاړي ليکو چي د کوم شي په شتون سره ښايست په انسان کي انځوروې.

کاکړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري سترګي جګه غاړه

اوس دغه ده کور ته ولاړه

توري سترګي غوړ پيکی

بازار يې ټول کړ ليونی

خدای درکړي سترګي غټې

د پنجاب يې که د کوټې

سپينه خوله لکه ګيلاس

د مزدورۍ نه يم در خلاص

سپينه خوله دې غونډه منډه

بورې رب دې که را کونډه

په پورته کاکړيو کي د انسان لپاره د غټو سترګو ستاينه زياته سوې او د سترګو په غټوالي او توروالي سره د انسان د حسن اندازه کوي

بلکي جګه غاړه هم د انساني حسن يو برخه بولي لکه يو متل دئ وايي داسي غاړه يې وه لکه د بتي چي د جګي غاړي پر ښايست باندي د انساني ښکلا زياتيده ښيې.

يا دا څو ټپو ته ځير کيږو چي په انسان کي کوم جمال ننداره کوي:

زلفي مي مه لنډوه مورې

په سر پرېکړو ونو نه کښيني بازونه

په پورته ټپه کي د اوږدو زلفو درلودل د حسن معيار بلل سوی دئ او وايي چي لنډې زلفې څوک نه خوښوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال بابا بیا انساني ښایست ته بیخي زیات صفتونه راوړي لکه خندرویه څهره د سنبل غونډې ویښته، د گل غنډې مخ، د هوسۍ غونډې سترگې، تیز نظر، ښکلي غمزې، غرور،بې باکي باریکه ملا، خوږې شونډې او بعضي نور صفتونه یې په لاندې شعر کې گورو:

که غواړم نه یې وینم هسې ستا غونډې مهوشه

خنده رویه سنبل مویه گل عذاره بیال کشه

سمن بره قد عرعره موکمره لب شکره

آهو چشمه څړه خشمه مهر ژنه منقشه

دلنوازه سرفرازه چشم بازه عشوه سازه

تېز نظره غمزه گره په دوو زلفو مشوشه

سربلنده،خود پسنده ،خد نمایه ،دلربایه

د عاشق د ځان بلا په رنگ زیبا په خوی آتشه

طربناکه تل بیباکه گریوان چاکه تش تپاکه

زړه یې سخت لکه په مخ یوه آینه بې غشه

حنان بارگزی د معشوق حسن خمې ورځې مات باڼه گل مخ تنگه خوله یادوي او د حسن هم دغه معیار بولي دی وایي:

ابرو خم مژگان خدنگه

برۍ څوک وړي ستا له جنگه

په مزاج دي نه پوهیږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مخ ګله په زړه سنګه

بوسه را د خط په وخت کې

چې نوش کړم پیاله له بنګه

که يې اخلې تاته ښايي

باج د حسن له فرنګه

له غیرته ستا د خولې سوه

غونچه هسې په زړه تنګه

کاروان صیب بیا د دنګ معشوق په صفت نه مړیږي هر ځای چینار یادوې او دنګه ځواني يې حسن بولي:

چوپ شمه که ووایم چې دنګه یاره تا ښیم

خلک راته وایي چې کاروانه چنار څه مانا

د کاروان صیب له دې بیت سره د فلکلور په یوه ټپه کې هم دنګه ځواني یاده سوې او دنګ قامت يې د پیغلي خوښ کړی دئ:

یاري د جګي پیغلي خوند کړې

تر پلو لاندي سړی غلی تېروینه

کله بیا سپین واله د حسن معیار دئ او تورې جینکۍ په فلکلوریک ادب کې د بنګړو خرڅولو ته استوي:

هلک چې تور سې لونګین سې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جینې چې توره سي بنګړي دي خرڅوینه

د ښکلا لپاره څوک مرمرین بدن شرط بولي، څوک غټې سترګې، څوک دنګه غاړه، نازک شنډان او... خو د زیاتو ښکلا پوهانو په اند د اجزاوو تناسب ښکلا زیږوي.

نو ویلی سو هر شي کي چي د اجزاو تناسب پیدا سي جذابیت پیدا کوي او دغه جذابیت د انسان استیتیکي حس اراموي نو دغه ترتیب حسن دئ او دغه شی چي متناسبي او مترتبي اجزاوي ولري ښکلی او حسین دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالياتي حس

د جمال ارزښت بې له جمالياتي حسه هيڅ نه دئ او د جمال تصور بې له دغه حسه نا ممکن دئ نو ځکه د جمالياتو په علم کي يوه مهمه موضوع د جمالياتو د علم جمالياتي حس دئ.

مور ته خدای (ج) د بېلابېلو شيانو د حس لپاره پنځه ظاهري حواس راکړي دي چي صامعه باصره، شامه، لامسه او ذايقه دي. د جمالياتو په حس کي ټول حواس اهميت لري خو باصره د ليدلو حس او سامعه د اوريدلو حس او شامه د بوی حس زيات مهم دي.

خو ددې حواسو څخه سوا خالق د انسان په داخل کي يو بل حس پيدا کړی چي د جمالياتو پوهانو قلب يا زړه ياد کړی چې د د يوبو په نوم عالم دغه زړه د انسان شپږم حس بللی او هم يې د جمالياتو د حس احساسوونکئ بللی دئ.

ديوبو وايي: ((انسان د يو شپږم حس لرونکئ موجود دئ چي هغه زړه دئ او دنده يې داده چي د حسن نه تأثر اخلي که چرته کوم بنيادم دغه حس نه لري نو هغه د حسن نه تأثر نه سي اخيستلی لکه ړوند چي د ښکلو منظرو د ليدلو څخه بې برخې وي.))

اوس زړه د حسن د ادراک حس سو خو دغه لين بيا سترگي، غوږونه او پوزه جوړوې .

بايد تل دا په فکر کي ولرو چي زړه کله د ميني ځای بلل کيږي د حس او ادراک دپاره استعمال سي نو غوښين زړه ترې مقصد نه دئ بلکي دا هغه قوت دئ چي د انسان د دماغ غوندي کار کوې ادراک کوي احساس لري دغه زړه د ادب او فلسفې سره سر وکار لري هغه د غوښو ټوټه زړه هغه د طب والاو موضوع ده.

دغه زړه چي کله هم ښايست ويني عکس العمل ښيې او د حسن څخه متاثره کيږي زموږ دغه زړه مينه کوې او د ميني متضاد هم د ده کار دئ چي کرکه ده له چا سره مينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوې او د چا څه بیا کرکه کوې. خو که د کوم انسان دغه حس نه وې یا کار نه کوې نو د دنیا د ژونده به خوند وانخلي.

دا داسي مثال لري لکه په کمره کي میمري؛ زړه میمري غوندي دئ او دغه لینز ورته ظاهري حواس ورکوې.نو کله چي ظاهري حواسو د یوه حسن په لیدلو باندي خپل لینز مصروف کئ نو بیا ورسته ورته زړه ښه راغلاست وایي نو یا ور سره مینه کوي او یا بې تپاوته پاتیږې یا هم ورنه کرکه کوې.خو دا چي د چا سره ولي مینه کوې او د چا څه کرکه او د چا په مقابل کي بې تفاوته پاتي کیږي ځکه چي ذوق همدا فیصله کوې او دغه فیصله د هغو قوانینو پر اساس کوې چي ذوق د حسن دپاره ټاکلي یې.

سیسرو وایي: ((حسن یو تنزیهي شی دئ چي د تصور په دام کي نه راځي حسن که د حواسو په گرفت کي راهم نه سي خو بیا یې هم زړه احساس کولی سي.))

حسن یو تنزیهي شی دئ په دې مانا چې مادي نه دئ بلکي مجرد څیز دئ او چي مادي نه سو نو تصور یې نه سي کیدلای ځکه تصور د یو شي صورت په ذهن کي جوړول تصور دئ دا چي حسن هیڅ صورت نه لرې نو څرنگه به په ذهن کي جوړ سي نو د حسن تصور نه سي کیدلای بلکي احساس کیدای سي لکه: غم خوشحالي موږ د غم او خوشحالۍ کوم تصور نه سو کولای خو په څومره شدت سره هغه احساسولای سو. همداسي موږ حسن یوه مجرده پدیده بولو چي تصور یې نه سي کیدلای او احساس یې زړه کولای سي.

موږ پر همدي بنیاد وایو چي حسن د حواسو په گرفت کي نه راځي خو بیا یې هم زړه حس کوې او ترې تاثر اخلي.خو په مطلق ډول سره د حواسو نه د حسن ادراک نفي کول یوه نا معقوله خبره ده دا منو چي حسن مجرده پدیده ده خو دغه مجرده پدیده یوه مادي وجود ته عاریضیږي او بیله دغه مادي موجوده دغه پدیده په وجود نه راځي.

مثلا که دا ومنو چي حسن مجرده پدیده نو یا به بیله کومه معروض وجود لري یا به د یو معروض سره موجودیږي دا نا ممکنه ده چي د ښکلا مجرده پدیده دي بذاته موجود

(c) ketabton.com: The Digital Library

سي ځکه موږ هيڅ داسي مجرده پديدخ نه سو ثابتولای چي بې غير د معروض دي موجود سي نو حتمي ده چي د يوه مادي معروض سره به يو ځای په وجود راځي او دغه معروض د حواسو نه پرته نه سو درک کولای نو کله چي معروض په حواسو درک سو نو عارض به هم په حواسو درک کيږي.

دغه حسن دئ چي زړه د ميني پلوشو ته ټيله کوي کله چي انسان د حسن د ليدلو نه حظ حاصل کړي نو بيا بيا د هغه حسن غوښتنه کوي،چي همدا مينه ده؛ هم دغه بيا بيا غوښتنه د زړه د ميني علامه ده. زموږ فلکلور هم د همدې خبري قايل دئ او په وار وار د ميني نسبت زړه ته کوي څو ټپې د مثال په ډول دلته راوړو:

مينه د زور خبره نه ده

چي زړه دي نه وې بيا دي نه مجبورومه

پاولی دي يخ سينه دي تخت دئ

چي ور نژدې سم زړه مي يخ لاندي کوينه

چي سړی هر څومره پښتون سي

زړه چي مين سي پښتو ټوله ورنه ځينه

کاکړۍ غاړو کي هم موږ وينو چي د زړه تکليف د محبوب د ښکلو کتو څخه ورته رسيږي او زړه د ميني او د حسن د ادراک وسيله بولي:

رنځ لرم؛رنځ مې د زړه دئ

رنځ راپيښ ستا په کاته دئ

په پای کې ويلی شو چې انسان جمالياتي ادراک په زړه سره کوي او دا زړه د حسن په ليدو خوښي احساسوي؛ خوند ورځخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالياتي حس انسان شموله پديده هر انسان يې لري او دغه حس دئ چي اوسنۍ نړۍ ته يې ښه بدله کړې ده دغه حس انسان د ښه موټر او ښکلي کور ښايسته ښار او نورو ښکلاګانو اختراع ته اړ کړی دئ که انسانانو دا حس نه لرلای نو د غارونو نه به هيڅ کله نه وای راوتلي او هيڅ کله به يې متمدن ژوند نه وای را منځ ته کړی خو دغه حس انسان کرار نه پريښوده هغه کي يې د ښکلا د ضرورت پر اساس په نوې نړۍ کي د نوي خيالونو ليدلو ته اړ کئ. او انساني ژوند يې دومره لوړي کچې ته ورسوئ.

جمالياتي حس په ټولو انسانانو کي يو شان دئ اما ذوقونه بيا بيل دي هر انسان ښکلی شی خوښوي بدرنګه ردوي يا يې په اړه بې تپاوته پاته کيږي چي دا هم يو ډول نه يو ډول رد دئ چي پر مقابل شي کيږي ځکه که موږ د يو شي په اړه بې تپاوته پاته کيږو نو ښکاره ده چي دي شي زموږ توجه نه ده جلب کړې.

که انساني تاريخ ته ځير شو نو د انسان له پيدايښت سره سم ددغه حس اغيز ليدل کيږي قابيل هابيل ولي وژني؟همدغه حس دئ چي د هغه خور چي له قابيل سره يو ځای پيدا سوې، نه غواړي چي ورنه بيله سي او د هابيل قتل ته مجبوريږي همدارنګه که د انساني ژوند تاريخ ته وګورو نو انسانانو آن!چي په لومړني حالت کي ژوند کوئ؛غارونو کي اوسيدل دوی د جمالياتو د حس څخه په قوت سره اغيزمن وو. داسي نقاشۍ د غرونو په هغو ځمځو کي کړي وې، چي د انساني ښکلا حس پوره پوره بيانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالیاتي تجربه

دنیا د تجربو مور ده هره ورځ هر انسان ته نوي تجربې زیږوي کله خوږې کله ترخي کله د مینې کله د کرکې کله د دوستۍ کله د دښمنۍ کله د وصال کله د فراق خو موږ هله دغه تجربې ښه حس کولای سو چې په خپله یې تجربه کړو او موږ وړباندې خپل ذاتي پریکړه وکولای سو ځکه پردۍ تجربې موږ ته هغسې نه ښکاري لکه زموږ تجربې.

موږ د بل درد لیدلای سو خو څرنګه یې چې هغه حس کوې هغسې احساس بیا موږ ورته نه لرو. که موږ ته څوک ووایي چې د صلصال مجسمه داسې د جلال او عظمت نه ډکه وه زموږ په خیال دهغه یو تت تصویر جوړ سي نه ریښتینې تجربه.

یو لیکوال وایي: (که یو څوک غواړي چې مینه وپیژنې باید مینه وکړي.)

دا چې هر انسان د جمالیاتي تجربې د کولو وړتیا لري او هر انسان دا تجربه کړې ده،په دې تجربه کې انسان د ګټې او تاوان تابع نه جوړیږي فقط انسان خپل حظ حاصلوي او تجربه ورته حاصلیږي.

اقبال نسیم خټک د ښې جمالیاتي تجربې د لاس ته راوړلو دپاره بعضې شرطونه او اصول وړاندې کړي چې دلته به په هر یوه جلا جلا بحث تر سره کړو.

لمړی د ښې جمالیاتي تجربې لپاره ښه فکر او علم مهم بولي دی وایي ددې لپاره چې موږ پوره او ښه تجربه وکړو نو معروض ته به په علمي نظر ګورو او د هغه په هکله به فکر کوو.

که موږ یو ښایسته شی ووینو او د هغه په هکله بې فکره پاته سو؛ ښکاره خبره ده چې موږ به ښه جمالیاتي تجربه نه وې کړي او کله چې بیا په هنر کې د هغه تجربې بیان کوو،بې خونده، بې رنګه به وي او خوند به یې اوبو وړی وي.

دویم د جمالیاتي تجروبې لپاره مهم سماجي شعور دئ؛ سماجي شعور په دې مانا چې ستا شعور به د نوي څیز قبلوونکئ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ چيرته سماج فکر ونه لرو نو د امير کروړ د وخت حسن به موږ حسن بولو او هيڅ تنوع به ونه منو او حال دا چي د جمال يوه ځانګړنه تنوع دئ.

دريم تخيل هم د جمالياتي تجربې لپاره ارزښت دئ.موږ په جمالياتي تجربه کي اړ يو چي د جمال په هکله په خپل ذهن کي مخکيني نورمونه او اصول را سربيره کړو.

څلورم د تحير يا حيرانتيا جذبه د جمالياتي تجربې مهم اصل دئ. د دې لپاره چي ښه جمالياتي تجربه مو تر سره کړې وي بايد په ځان کي د حيرت جذبه ولرو!

شپږم د فنکار ذات دئ د هغه ضرورتونه هيلي او ارمانونه دي د هغه ماحول چاپيريال دئ او خپله پنکار دئ.

نو کله چي دغه شپږ څيزونه په يو انسان کي جمعه سي نو هغه تر ټولو د جمالياتو ښه تجربه کولای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمال ذوق

دوې کاکړۍ لولو او بیا به د ذوق جمال طرف ته ورسو:

ژړ چارګل ژړه څهره

ژړو پر ولنګ وموسیده

سپین یې ګی دئ سپین یې زړه دئ

سپین د سپینو په تاله دئ

موږ که کاکړیو ته ګورو یو ځای یو کس وایي سپین د سپینو په تاله دئ او بل ځای بیا ژړه څهره د حسن معیار دئ. همدغه د ذوق اختلاف دئ او موږ ویلای سو چي ذوق انفرادي خاصیت لرې او د تغیر او بدلون په حالت کي دئ خو جمالیاتي حس بیا یوه بېله انسان شموله موضوع ده: حس هغه لوړه ده چي موږ د حسن خواته راکاږي او ذوق بیا حسن ته اصول او معیارونه ټاکي.

هغه څوک چي لوړ ذوق لري؛ عالي حسن خوښوي او هغه څوک چي ټیټ ذوق لري هغه بیا ټیټ حسن خوښوي.

ذوق اکتسابي شی دئ، چي انسان یې د ټولني څخه کسب کوي یا هم په میراثي ډول د یو نسل نه بل نسل ته پاتې کیږي. ذوق روزل کیږي او پالل کیږي که څوک په هر ډول ټولنه کي ژوند کوې د هغې ټولني په تاثر ذوق جوړیږي.لکه څرنګه چي موږ د خوړو ذایقه له یو بل څه توپیر کوي همداسي زموږ د ښکلا ذایقه هم بیل بیل وي ځکه موږ مخکي هم وویله چي ذوق انفرادي دی.

د ذوق په هکله والټیر وایي: ((د خلکو او قامونو ذوقونه سره مختلف وي ځکه چي ذوق انفرادي خاصیت دئ او د ذوق لپاره یو عام معیار ټاکل ناممکن کار دئ.))

په پورته د والټیر په وینا کي وینو چي د خلګو او قامونو ذوقونه سره مختلفه دي نو داسي یوه انګیرنه کوای سو چي ذوق که له یوه اړخه انفرادي دئ خو تر څنګ تر یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حده ټولنيز دی موږ وايو ذوق په ټولنه کي روزل کيږي او په ټولنه کي يې وده صورت نيسي که د افغانستان د ټولو وګړو ذوقونه يو د بله بيل دي خو تر څنګ يې يو نه يو ډول نيژديکت هم سته.

موږ وينو د افغانستان زيات وګړې غټي سترګي تور ويښته کت باڼو سپين، يا غنمرګه څهره نرۍ ورځي باريکه جګه پزه نري شنډان خوښوي که موږ چين وګړو ته نظر واچوو نو بيا به مو خبري سر چپه وې نو ځکه بايد ووايو چي که د يوې خوا ذوق انفرادي دئ خو يو ډول نه يو ډول د ټولني سره مستقيما اړيکه لري.

خو په دغه ټولنيز عمل کي فردي مداخله زياته ده ځکه چي د انسان د اندرون سره اړيکه لري او هر انسان يې د خپل فکر مطابق جوړوې او عملي کوي يې. دا چي هر انسان يې د خپل فکر په رڼا کي ګوري او د خپل فکر مطابق زياتونه او کمونه پکښي کوي نو ځکه ورته يو ټاکلی معيار نسته او نه ټاکل کيدلای سي.

ځکه چي ذوقونه بيل بيل دي آن د يو کس د ذوق دپاره موږ ټاکلی معيار نه سو درلودلی ځکه چي ذوق روزل کيږي بدليږي رابدليږي لوړيږي ټيټيږي نو ځکه آن يو څوک د خپل ذوق دپاره کوم معلوم او يو واحد او منلی معيار نه سي ټاکلی.

جمالياتي ذوق يو ذهني عمل دئ او د احساساتو سره هېڅ تعلق نه لري. ذوق د احساس د را پارولو لپاره صرف يو معيار ټاکي او ذهن کي هغه معيار اماده پروت وي کله چي په خارجي نړۍ کي د هغه موافق يو شی ووينې نو احساسات په هيجان راولي.

زموږ ذوق د قاضي حيثيت لري چي د ښکلا او قبحي دپاره پرنسيپونه د انسان خاريجي حواسو ته په لاس ورکوې او بيا د ذوق تر پريکړي ورسته احساسات خپل سر راپورته کوې او ځان ښکاره که موږ چيري د ذوق نه بې برخي و اوسو نو هيڅ کله به زموږ احساسات را ونه پاريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالياتي حظ

هغه خوند چي د ښکلا او حسن د ليدلو څخه انسان ته حاصلېږي.اقبال نسيم خټک يې هم دې ته ورته تعريفوي.

خټک وايي د جمالياتو په ژبه به جمالي حظ داسي تعريف کړو: ((د جمالياتي تجربې پر مهال چي کوم خوند بې غير د څه خواهش نه انسان ته حاصلېږي جمالياتي حظ دئ.))

پورته تعريف ته که وضاحت ورکو نو د انسان د خواهش نه بې غير توري په تعريف کي نيمګړتيا راولي ځکه موږ ګورو چي دحسن ليدل او کتل د انسان اشد ضرورت دئ او بې غير د دې ضرورت د انسان ژوند نيمګړی دئ موږ ولي د ښکلي شي نه خوند اخلو ځکه دا زموږ د استيتيکي حواسو غوښتنه ده او کله چي دغه غوښتنه پوره سې نو موږ ته خوند حاصلېږي.نو هيڅکله نه سو ويلای چي جمالياتي حظ به بې غير د کومه ضرورته وي اما که داسي ويل سوې وای چي بې غير د مادي ضرورته نو تر يوه بريده به خبره صحيح وای.

جمالياتي حظ د حسن او ښکلا په ليدلو کسب کيږي او دا د انسان خاصيت دئ؛چي د ښکلا د ليدلو څخه خوند اخلي. نور حيوانات ددې خوند نه محروم دي او دا د الله ج پر انسان يوه لويه پيرزوينه ده چي انسان ته يې ورکړې ده.

ښاغلی احمد سعيد رفيق ليکي: ((جمالياتي حظ نه د فطرت عطيه ده او نه څه خلقي يا وجداني صلاحيت دئ بلکې دا يو اکتسابي ذهني عمل دئ؛ چي د انساني تمدن او تهذيب د پيدا کيدو لامل دئ او د انسان څخه سوا نور حيوانات ددغه جمالياتي حظ نه محروم دي)).

جمالياتي حظ د انسانانو مشترکه دنيا ده ددې د حاصلولو بيل اصول دي. په دې کي اعلی، ادنی، شتمن غريب، ماضي، حال، لمر خاته، قبله، رنګ او نسل هېڅ قيد او شرط نسته هر فرد هر قوم جمالياتي حظ حاصلولی سي په دې شرط چي غوښتنه يې ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمالياتي حظ څخه خوشحالي انسان ته ورکول کيږي ددې تفصيل په الفاظو کې سخت دئ. د دغه حظ خوشالي د عامي خوشحالۍ نه زياته اوچته ده.

جمالياتي حظ د انسان لپاره د خوښۍ راوستونکئ دئ دا خوښي عادي خوښي نه ده.هر شي که انسان ته دغه حظ حاصل کئ ښکلی دئ هغه که هر شی وې.

د حظ په هکله ايډيسن وايي: ((هر هغه شی چې نوی وي عموميت ونه لري په تخيل کې يو قسم خوشحالي راولاړه کي. ځکه چي روح د نامانوس تعجب نه ډک کړې. دده د تجسس تسکين کوي او داسي خيال ورکوي چي دده په ولکه کي دده نااگاهونو څخه وو.))

که موږ راسو موږ ته له جمال نه پرته نور شيان هم خوښي او خوشحالي بخښي ايا دا خوښي جمالياتي حظ دئ؟ لکه دوستي، دولت، شهرت، طاقت، اثرروسوخ او د خپل پلار ورور مور خور سره له مودو وروسته ليدل دا ټول موږ ته خوشحالي راکوي خو دا يقينا جمالياتي حظ نه دئ!

موږ په جمالياتي حظ کي هغه خوښي چپ د معروض د حسنه پيدا وې حسن بللی سو او دغه د حسن خون او خوښي له دې خوښۍ نه پورته وې.

ارسطو د جمالياتي حظ د تعريف څه انکار کوي او هغه د تعريف په پنجره کي نه قيدوي.

ارسطو وايي: ((د حسن نه چي کوم حظ انسان ته رسيږي هغه د قبضې او تصرف د غوښتنې نه وتلی دئ.))

برکلي وايي: ((هر سړی پوهيږي چي حسن لذت بخښي.))

مجنون گور کهپوري وايي: ((حسن صداقت دئ او صداقت حسن دئ موږ ته دومره اړتيا ده، چي هم دومره ځانونه پوه کړو)).

اوس خبره داده چي کوم شيان جمالياتي حظ بخښي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شیان چي په ښه ډول متناسب وي او یو د بل سره هم رنگه وي دغه هم رنگي ذهن کي شور جوړوي او انسان ته خوشحالي بخښي.

د شیانو توافق زموږ د خیالي ایډیال سره.

تر ټولو ستر حظ چي انسان ته حاصلیږي د مافوق الطبعي جمال په پلوشو سره انسان ته پیدا کیږي.

رسکن وایي: ((دا د انسان فرض دي چي د الله ج حمد بیان کړي د هغه د اطاعت په وسیله روح خوشحاله کړي)).

یوه ټپه ده چي هغه هم د ما فوق الطبعي جمال نه د حظ ښېگڼه بیانوي:

مینه د خدای او رسول ښه ده

دا نوري میني بې وفا پاتې به سینه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلال او جمال

د جلال کلیمه د لمړي ځل لپاره د عظمت او غرور په مانا لون جاینس وکاروله.

دی په خپله مقاله کي لیکي: ((جلال د روح د عظمت سوری دئ.))

د جاینس په وینا جلال د روح د عظمت او لویی سوری دئ او د کوم شي نه چي پر انساني روح باندي د عظمت تاثیر وسي دغه جلال دئ .

د جلال لپاره ایډمنډ برگ هم داسي حال،چي انساني روح په داسي حالت کي واچوي چي د بل څه په هکله فکر نه سي کولای.

ایډمنډ برگ د جلال د پاره داسي تشریح ورکوي: کومه جذبه چي په فطرت کي د عظیم او جلیل له کبله پیدا کیږي دغه عوامل ډیر په شدت سره عمل کوي.

نو ددې نتیجه انتهایي تعجب انگیزه کیفیت وياړ یا د روح داسي کیفیت وې چي د هغه ټولي وظیفې معطلې سي او ددې سره یو څه بیره هم ورگډه وي په دې وخت کي ذهن د خپل معروض څخه داسي ډک سي چي بل شي ته ځای نه سي ورکولای.دی بیره حیرت د جسم لوی والی جلال بولي.

ایل اي ایډ وایي: بیا خو موږ جلال د هغه معروض(که مصنوعي وې که فطري) خصوصیت ته ویلی سو چي د خپل لوی والي یا قوت طاقت جسامت وسعت یا لامتناهیت (د کوچنیوالي یا د لوی والي) د روغبت او پر اساسیت یا محکموالي په وجه زموږ جذبات په تاثیر کي راولي.

دی قوت جسامت ډیر کوچنیوالی یا ډیر غټوالی جلال بولي موږ چي کله دنگو غرونو ته گورو دلته موږ ته جلال ښکاري کله چي د سمندر لایمتناهي څپې وینو موږ د جلال نه خوند اخلو. زموږ په یوه فلکوریکه ټپه کي وایي:

په لویو غرو د خدای نظر وي

په سر یې واوري وورویي پای یې گلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو به هغه وخت د غرونو له جلال نه څومره خوند اخیستئ وي کله چي د غرونو هسکي څوکي د سپینو او لایتناهي واوري نه جوړ وې.

د جسم وسعت او لایتناهي والی د حسن جلال ښکارندوی وي. موږ چي کله د ژمي سهار له خوبه جگ سو او د انگړ شاوخوا سیمې آن! تر هغو چي زموږ د سترگو نظر لگیږي د واورې سپین اندامونه په مخکه خواره وي چي د جلال ستره ننداره زموږ ذهن ډکوي او د حیرت اخري حد ته رسیږو.

خو کله چي موږ سترې مجسمې گورو نو زموږ ذهن کي د هغوی د اندامنو تراشل ارزښت نه دئ دلته زموږ ذهن ته یو لایتناهي قدرت د دوی د ستر وجود نه تداعي کیږي کوم چي کولای سي په خپلو مزبوتو متو ددې نړۍ د ښیرازۍ لپاره کار وکي او کړی یې دئ.

لارډ کیمزهم په دې اند دئ ،چي ((په جلال کي د قوت نه زیات هېڅ صفت او صورت حال نه سو اضافه کولای.))

د لارډ جیمز وینا ته که راسو نو موږ گورو چي انسان د ډیرو شیانو په هکله د قوت فکر کوي که موږ لوی غرونه گورو هلته موږ ته یو محکم او د قوت لرونکئ موجود ذهن ته راځي موږ په ډیرو ځایونو کي غر د قوت سمبول بولو خوشحال بابا وایي:

د جهان ډیري خبري لور په لور توري لښکري
زړه مي نه خوځې د ځایه غر خو هسي وې کنه

دا خبره چي جلال یواځي د قوت پر ریښه ولاړ دئ تر یو حده وچه خبره ده او موږ د جمالیاتو په علم کي وچي خبري نه سو منلی موږ که سند هواره ارته لمن گورو یو زبردست جلال وینو او یو ستر قوت ننداره کوو خو کله چي د ستورو ډک اسمان وینو موږ دلته هیڅ قوت د هغه په غیره کي نه ننداره کوو خو بیا مو هم ذهن د جلال له پلوشو نه ډک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند په جلال کي تر جمال جذابيت زيات دئ روح، له بيخي بل ډول حالت سره مخ کوي روح ته حيرت ورکوې ويره ورکوې او يو داسي حالت سره مخ کيږي چي ذهن ته د جلال او د معروض د تصور نه ماسوا بل شی نه مالميږي.

دا يواځي قوت نه دئ؛چي دغه حالت روح ته بخښي بلکې لوی والی زيات کوچنيوالی زيږوالی او ... .

برک هم هغه خط چي خپل ملګري ريچرډ شيکلټن ته يي ليکلی وو ليکې: ماته دا ډير خوند راکوي چي زه د فطرت ښکلا په لويو او خوف ناکو نظارو کي ووينم ځکه چي دا زړه د شانداره خيالاتو نه ډکوي او روح د ځان طرف ته را کاږي.

برک د جلال لپاره حيرت، ويره او لوی والی هغه حالتونه بولي چي د جلال له نندارې وروسته انسان او روح يې ور سره مخ کيږي. موږ ولي د جنګ او جګړو د ځايونو د ليدلو څخه خوند اخلو باوجود ددې چي هلته نړيدلې کورونه غاښي غاښي ديوالونه سوي مځکي ماتي وني وينو؟

کيدای سي چي تاسو به جواب پيدا کړی وې ځکه همدا جلال دئ! موږ ګورو چي جان بيلي هم د خوفناکو څيزونو تر شا د جلال لاس بولې او د خوند اخستلو وسيله يې بولي.

جان بيلي ليکي:((د فطرت داسي کومي منظرې دي چي زړه ته زبات رفعت او لوړوالی ورکوې يا جلالي جذبات پيدا کوې؟ دا د مځکي خوش منظره قطعات نه دې دا د ګلونو څخه ډک پټي نه دي دا اباد ښارونه نه دي بلکې دا زاړه غرونه دي او په تنهايۍ کي د اوبو ډک جهيلونه دي دا اوږد عمره ځنګلونه دي او هغه ابشارونه دي چي پر لويو لويو ډبرو راتوييږي)).

که وګورو خبره د حيرت ويري لويوالي نه هيڅ طرف ته نه ځي. موږ چي کله زاړه غرونه وينو د عظمت تر څنګ يې يو ډول ويره د ستروالي نه احساسوو که ابشارونه ګورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیرت ویره او عظمت درې سره مو ذهن ډکوي او کله چي ځنګل ته ځو نو د پراخۍ او ویري دواړو اثر پر ذهن لویږي.

کانت هم درې ډوله جلال راپژني: ((خوفناک، رفیع اوعظیم الشان)).

خوفناک: لکه د توري شپې د ډیر توروالي نه مو چي ذهن خوند او جلال ورته ورسیږي. رفیع: لکه غرونه او عظیم الشان: لکه سندونه، دلته زما په اند د رفعت نه لوړ والۍ او د عظمت نه پراخي مراد ده.

خو خبره دلته ده چي په جلال کي د عظمت نندراه پر لویو ډبرو توییدونکي ابشارونه دې لوی غرونه دې اسمان دئ فراخ جهیلونه حیرت او ویره ده او... خو جمال ته که راسو جمال لطافت دئ جمال د جینکو سره مخونه دې جمال د ګلاب نرګسي پاڼي دې جمال د شبنم نرم څاڅکي دې توري سترګي دي مات باڼه دي شنه چمنونه دي او په عموم کي که ووایو چي جلال د عظمت نندراه ده او جمال د لطافت نندراه ده ددې دپاره نصیر احمد ناصر هم همداسي نظر لرې.

نصیر احمد ناصر لیکي: ((د حسن دوه مظاهر دي اول جمال چي د رحمت او لطافت معصومۍ او نزاکت نه زیږې دویم جلال چي د قوت جبروت او قهارۍ نه زیږې.))

ښاغلی ناصر هم د جلال دپاره صفت قوت حیرت ویره بولي خو د جمال صفت بیا معصومي نزاکت نرمي او لطف بولي. سعید احمد رفیق هم د جلال او جمال تاریخي سیر څیړلی او وایي مخکي وختونو کي حسن دوې برخي درلودلې یوه یې لطافت وو بله یې عظمت وو دوی دلربایي د ښځو صفت بللی او عظمت یې د نارینوو دپاره کارولی.

سعید احمد رفیق وایي: ((د لون جانس د جلال د کلیمې د استعمال نه مخکي حسن پر دوه ډلو ویشل کیدئ لمړی دلربایي چي په ښځو کي وه دویم عظمت چي په نارینه و کي ګڼل کیده.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي ښځي طبعا د ناز نزاکت او نرمۍ لرونکې دې همدا لامل وو چي مخکي وختونو کي د ښځينه حسن ته دلربايي يا جمال ويل کيدئ او نارينه چي طبعا د غرور نه ډک زيږه او لوی جسامت نسبت ښځي ته لرې ، نو جلال او عظمت د نارينوو دپاره مخته وړل کيدئ.

خو کله کله بعضي نر انسانان چي لطيف او نازک جسم لرې دوی ته هم د جمال نسبت کيږې دوی د ښځو سره تر ډيره حده ورته والۍ لرې .

که موږ د حميد او کاظم خان شيدا نوخط گورو هغوی د جمال لرونکي دې او هيڅ کله يې د جلال ستاينه نه ده سوې موږ مخکي يادونه وکړه چي جمالياتو کي پريکنده پريکړه نسته راسئ چي د خوشحال نه واورو چي نوخطو ته د جمال نسبت کوې او وايي:

په سپين مخ يې تازه خط نوی ټوکيږې

زه به ځان ورځني ژغورم روږد دئ زاغ

يا

ما دا هسي رنگ هندو ليدلی نه وو

چه په حسن دين او زړه د مسلمان وړي

يا دا بيت

هغه تور هندو بچه به چيرته غواړم

چي زما د زړه متاع باندي گرو وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هر څنگه چي يې هرډر وايي چي د نارينه ښکلا د هغه د اندامونو په شدت کي ده ځومره چي د نارينه اندامونه محکم او کلک وې نو جلال ورپکښي زيږي او حسن يې زياتيږي.

خوشحال هم د نارينه حسن جلال او غرور بولي او د ښځينه ښايست نزاکت او نرم والی دئ زلمو ته د باز سمبول او جينکو ته د کوترې سمبول کاروې چي باز طبعا مغروره او ويره اچونکی دئ خو کوتره بيا نيازبينه او مهربانه ده.

خوشحال بابا وايي:

عشقه ستا واړي چاري اوتري دي

چه زورور يې واړه بهتري دي

تر مرگه پوري سره نظر لري

زلمي بازونه جوني کوتري دي

آئې جي هر ډر وايي: ((د نارينه حسن د خپلو عضوياتو جذباتو په شدت سره او په نورو جسماني حرکاتو او خصوصياتو کي دئ.))

خوشحال بابا هم د نارينه دپاره جلال او د ښځينه وو دپاره نزاکت حيا حسن کڼي.

خوشحال بابا وايي:

ميړه چي توره وکا وفا لري

ښځه چي حسن شرم حيا لري

نوري پښتني ورځني مه کړه

هرڅه به ښه لري هغه چي دا لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه خبره ونکل مان هم کوي : ((ونکل مان وايي:ښځې په جمال او نارينه په جلال ښکلي کيږي.))

دلته يوه خبره ضرور ده چې جلال او جمال خپل ترمنځ ډېر باريک تار لري چې بيلول يې ستونزمن دي خو بيا هم وايو چې جلال لرونکي ځيزونو کې حتمي نه ده چې جمال دې هم وي.

رسکن وايي: ((دا خبره بايد ضرور و منل سي چې ډېر شيان د اعلا درجې جلال لري خو د اعلا درجې جمال نه لري)).

ددوی تر منځ يوه نه شلېدونکې رابطه ده چې هغه ذهني خوشحالي ده چې د جلال او جمال دواړو څه ذهن ته حاصليږي نو ځکه يو د بله څه په ډېر دقت هم نه سو بيلولای خو صرف يوه هڅه ده چې کوو يې.

يو بل عالم وايي: ((په صحيحو مانا جلال د جمال پر درشل پروت دئ.))

نو چې جلال د جمال پر درشل پروت دئ نو د يو بل نه يې بېلول بيخي سخته ده خو صرف دومره ويلای سو چې د جمال او د جلال د جذبو ترمنځ لږ توپير سته .

د جلال سره ذهن دومره حيرت اخلي چې جمال يې نه سي ورکولای د جلال سره انساني فکر ټول ډکيږي د ځو شپږو دپاره راسئ چې د جمالياتو د يوه عالم بليتيربيا وينا ووايو.

بليتربيا ((هغه جذبه چې د جمال څخه پيدا سوې وي له هغې جذبې ته بولي چې د جلال نه زېږېدلې وي.))

خو ونکل بيا هم د دوی توپير په جسامت سره کوې دی وايي : ((جلال لرونکي ځيزونه لوی او جمال لرونکي واړه وي جمال هوار او مهين مرتب دئ خو جلال بيا زيږ او بې ترتيبه دئ.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکل مان وايي: ((جلالي څيزونه په جسامت کي لوی وي جمال لرونکي ورکوټي وي حسن هوار او مهين پکار دئ او جلال بيا زيږ او بې ترتيبه وي.))

شيلنگ بيا جلال داسي يو تصور بولي چي که يې په يوه واړه شي کي وگورې خو بيا به هم د تصور ټولې دروازې تړي خو جمال که په لايتناهي کي هم وگورې بيا هم ذهن سل په سلو نه ډکوي او بس.

شيلنگ وايي: ((جلال په متناهي کي لامتناهي دئ او جمال په لامتناهي کي متناهي دئ.))

راسئ د جلال په هکله د ليوني پيلسوف غني خان اند وگورو ده جلال ته يو نظم ليکلی.

غني خان وايي:

جلال

زه غواړم د هيرو نه مستي سره گلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سري شونډي د ژړا سرونه جوړ کړم

د خزان تياره کړم ډوبه د اميد په سمندر کي

د کنجکو نه لالونه د غلو پلونه جوړ کړم

چي دا روح مي په ښکار ووځي د رنگونو د خوبونو

که نور نه وي د تيرو زه رنگيني نورونه جوړ کړم

چه د خشت سم زه ليواله د صحرا هره زره کښي

په زرهاوو بستانونه په لکها گلونه جوړ کړم

چه زه وړی د ارمان سم د سپرلي په سپين سبا کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې حسابه ماښامونه بې پايان غمونه جوړ کړم

تور او سپين زما د سترګو کله تول کله تلل دي

شپه او ورځ زما نظر دئ ورکول او مونتل دي

که خندا ده که ژړا ده دا ځيګر مشغولول دي

که وصال دئ که فراق دئ خپل سرور ته ګډېدل دي

چي زه مست سم د ډېران سره خيشته ګلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سرې شونډې د ژړا سرونه جوړ کړم

دا چي زه ځان ته يو تخت د رنګين باده ودان کم

د غلام خواري بدله د پادشاه په رنګ سرور کړم

دا چي ته يې اې جانانه دا چي ستا مستي رڼا ده

دا زما مينه ارمان دئ دا زما ژړا خندا ده

دملا خبري خوشي معامله زما او ستا ده

دا داستان د لوږي نه دئ دا قصه د عشق او سا ده

دی زما سرور کي پټ راز ستا د حسن او کمال دئ

دا زما کمزوري سترګي ستا د خيشت جاه و جلال دئ

غني خان په دې نظم کي د سرو سترګو ژړا يادونه کوي دی که څه هم دی دا هر څه د خيال او فکر زيږنده بولي خو ورسته وايي چي خالقه دا زما سترګي ستا د جاه او جلال ښکارندويي کوي او ستا جاه جلال دئ.

دلته جلاليت د خدای ج صفت ګرځوي او دغه صفت د الله ج دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هر رنگ چي وي حسن دوې برخي لري جلال او جمال چي د جلال امرخېل د ببت پر مطابق چي دنیا په دوه شیانو ودانه ده چي جلال او جمال دئ.

په قرآن کریم کي هم څو ځایه جلال وینو او هلته هم د جلال یادونه سوې د سورة رحمن په اخیر کي د الله ج صفت په جلال سره سوی او صحیح بخاري د جلال تفسیر داسي کوې یي (الجلال) ذو العظمة یعني خاوند د لویی او غرور.

د ښکلاپوهني اصطلاح کي هم هغه ښکلا چي د یو ډول لویی او غرور څه پیدا سوې وي جلال دئ ښکلا پوهان وایي جمال په لطیفو اجسامو کي شتون لري او جلال په زیږو او هولناکه شیانو کي شتون لري.

خو بعضي استاذانو د جلال د پاره ښایست او د جمال دپاره د ښکلا نوم اخیستئ زما په اند کومه منطقي خبره نه ده موږ چي کله د غرو ننداره کوو نو وایو چي څونه ښکلی غر دئ یا هم وایو څه ښایسته غر دئ او که یوه جینۍ هم گورو بیا هم دواړه صفتونه کاروو.

نو که موږ دجمال د پاره یواځي ښکلا مترادفه کلمه وگرځوو او د جلال دپاره ښایست نو باید ونه وایو چي ښایسته جینۍ ده یا هم ښکلی غر دئ.

د جمال کلیمه د ښځي دپاره په احادیثو کي هم وینو حدیث شریف دئ عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((ورجل طلبته امرأة ذات منصب وجمال)).صحیح بخاري

ژباړه :او بل هغه څوک د خدای ج په رحمة کي وې چي یوه ښځه چي د جمال او منصب لرونکې د ده څه د گنا غوښتنه وکي او دی یې د خدای ج د ویري پرېږدي.

یوه ورځ مي د استاذ سره د جمال په هکله موضوع یاده کړه چي د جلال او جمال بحث راغلئ استاذ یو مثال راکئ چي که یوه جینۍ خپل حسن په نقاب کي ځرگند کړي نو دا جلال دئ او که همداسې بې نقابه ځان ښکاره کړې بیا جمال دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند کله چي يو څوک خپل حسن په پرده کي کړي يو ډول غرور په خپل حسن کوي چي دغه غرور خپله ځانته حسن دئ چي جلال ورته ويلی سو.

او کله چي بې پردې ځان ښيي نو هغه جلال ختم سو او صرف جمال پاته سو. همدا لامل دئ چي حمزه بابا وايي هغه حسن حسن مه ګڼه چي عام سي.

او موږ ځکه تل په نقاب کي سترګي د بربنډو سترګو نه زياتي خوښوو چي جلال او جمال دواړه ملګرتيا سره کوي.

جمال د ګلونو او ښکلو منظرو لطافت دئ جمال د ښايستو معشوقو نرمي زلفي دي جمال د ګل پر پاسته بدن د شبنم څاڅکي دي جمال لطافت دئ ځکه خيام نيشافوري وايي:

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده

بلبل زجمال گل طربناک شده

در سايه گل نشين که بسيار اين گل

در خاک فرو ريزد و ما خاک شده

موږ چي الحمد لله مسلمانان يو او يواځي پر مادي نړۍ باندي نه يو ولاړ نو د يوې خبري سپيناوی موهم دئ.

کله چي د جلال نسبت الله ج ته وسي نو دهغه نه د الله د قهر او غلبي او لويۍ صفات مراد دي او کله چي د جمال نسبت وده ته وسې نو بيا ورنه لطيف او د مهربانۍ صفات مراد کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبحه یا بدرنگي

ریاض الحسن لیکي: ((د انساني صفات د ترقۍ دپاره لکه څرنگه چي د نیکۍ ضرورت وي هم دغه شان د بدۍ وجود مهم دئ د ازغي حیثیت خالي د ازغي نه دئ بلکه د گل ښکلا یې هم څو چنده کړې ده.))

دی وایي کله چي یو شی ارزښت پیدا کوي نو په خپل متضاد سره ارزښت پیدا کوي که حسن دئ د بدرنگۍ برکت دئ چي حسن ارزښت پیدا کړی نو څرنگه چي په جمالیاتو کي د حسن بحث مهم دئ همداسي یې متضاد چي قبحه یا بدرنگي ده د اهمیت وړ دئ.

نو د بدرنگۍ ارزښت یواځي بدرنگي نه ده بلکي لوی ارزښت یې دادئ چي د حسن ارزښت یې زیات کړی که چیري بدرنگي شتون ونه لري نو د حسن دغه ارزښت به هیڅ کله حسن نه وای پیدا کړی او تر دې مهمه خبره لا دا ده چي شی په خپل ضد سره تر بل هر څه ښه پیژندل کیږي. موږ که د خندا ارزښت منو نو تر ژړا ورسته یې منو که خوشحالي ارزښت ده د غم له برکته که ژوند ارزښت دئ د مرگ خاطر دئ همداسي هر شي ته د هغه ضد ارزښت ورکړی دئ.

کروچي هم د بدرنگۍ په اړه رږغېدلی دئ.دی وایي: ((که چیرې د دنیا څه قبحه ورکه سي او که چرته په عالم کي ښېگڼه او خوشبختي رواج ولري نو شاید فنکار غیر اخلاقي یا قنوطي جذبات پیش نه کي البته ددې پر ځای به خاموش معصوم او د خوښۍ نه ډک الفاظ ولیکي.))

انسان تر ډیره حده په هنر کي خپل د تحت الشعور زخیره سوې خبري کوې چي په شعوري توگه یې د ویلو توان نه لرې نو د هنر په مرسته دغه خبري په صیقل شوې بڼه ټولني ته وړاندي کوې نو ځکه کروچي وایي که قبحه نه وای نو هیڅ کله به پنکار یا هنرمند غیر اخلاقي خبري نه وای کړي ځکه چي قبحي به شتون نه درلودلای بلکي لیکوال او هنرمند به خاموشه او د خوښۍ ډک هنر پنځولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو بل ليکوال د قبحي په اړه داسي وايي: ((قبحه په ښکاره ډول سره زموږ د جمالياتي تجربې يو ښکاره جز دئ دا د عام سطحي څيز په شان دئ دی پر موږ اثر نه کوي او زموږ توجه نه جلبوي او په فطري توګه سره دا د حسن متضاد دئ)).

دلته که وګورو د قبحي په پېژندنه کي ليکوال بدرنګي داسي شی بولي چي يو عادي شی دئ زموږ توجه نه جلبوي او موږ د هغه طرف ته ميل نه کوو خو دا زموږ د جمالياتي تجربې نه يو شي ته ميل او نه ميل ثابتيږي.

خو که پورته تعريف نور هم سره وشنو نو تعريف به يو څه نيمګړی ښکاره سي ځکه دی قبح د نه اثر لامل بولي موږ زياتي قبحي وينو چي پر موږ منفي اثر پريږدي موږ د هغه څه کرکه کوو آن هغه طرف ته بل ځل ګورو نه او آن کله کله هغه ځای هم پريږدو نو موږ هيڅ کله د قبحي په ليدلو بې تفاوته نه سو پاتي کيدلای بلکي قبحه موږ متاثره کوې خو زموږ د غوښتني خلاف تاثر اخلو.

که حسن موږ ته خوند را بخښي او لذت راکوي نو قبحه بدخوندي او بد تاثر موږ ته راکوې او موږ زموږ د غوښتني خلاف متاثره کوې.

دا چي زموږ د جمالياتي تجربې برخه ده خو په عام ډول د جمال ضد بلل کيږي ځکه موږ وايو چي داشی ښکلی دئ او دا بيا بدرنګه دئ بدرنګه شی زموږ جذبات نه پاروي ښکلی شی زموږ جذبات پاروي.

کروس بدرنګي د حسن متضاد بولي او وايي: ((کوم شی چي زموږ لوړو حسياتو ته بې رنګه او بد خونده ښکاره سي هغه شی بدرنګه دئ.))

ورسته ليکي: په کوم شي کي چي لږ غوندي تضاد او د ژوند نفي وي لکه شخړه کمزوري يا کمی بس بدرنګ دئ.

موږ ويلای سو که په کوم شي کي جلال او جمال نه وي بدرنګه دئ يعني نه زموږ احساسات راوپاروي نه مو په ويره کي واچوي نه قوت ولري بدرنګ دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عموم کي ویلای سو چي قبحه د حسن متضاد ده.

ډیزویر بیا وایي: ((یو خو په عموم کي قبحه د شر او کراهت صحیح عکس دئ ورسره دا چي د حسن ارزښت څو چنده کوي.))

هغه یو شاعر وایي:

که دا بدرنګ نه وای بدرنګه

چا به نیوه د ښکولو څنګه

دا چي د ښکولو کم عزت دئ

دا د بدرنګو برکت دئ (یوه سندره)

ډیزویر که څه هم لمړی وایي چي بدرنګي په خپل ذات کي یو بد او بدرنګه شی ده خو د بل پلوه که وګورو همدا بدرنګي ده چي د ښایست ارزښت یې زیات کړی که غم نه وي خندا ارزښت نه لري که تکلیف نه وې هوساینه ارزښت نه لري که بدرنګي نه وي نو ښکلا ارزښت نه لري.

ونکلټ قبحه د حسن ضد بولي خو دی وایي : ((کوم شي کي چي د حسن کمی وي ددې د وقوع سبب دا وي چي دغه معروض د جمالیاتي معیار سره په ټکر وي یا یې فطرت د حسن د رمزو مخالف وي.))

خو فان ولف بیا هغه شی چي ((حظ رسوي ښکلی بولي او کوم چه حظ نه رسوي او ذهن کي بد خونده کیفیت جوړوي قبحه ده.))

کروچي بیا هغه شی چي معروض اظهار کي راسي حسن دئ او که اظهار ناقص وو قبحه ده. موږ د کروچي خبري داسي تعبیر کولای سو کوم معروض چي زموږ د خیالي ایډیال سره یو شی وخیجي حسن دئ او کوم شی چي بیا لږ هم زموږ د ایډیال سره توپیر وکي قبحه ورڅه جوړیږي. چي دی وایي قبحه د نا مکمل اظهار نتیجه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزن کرانز بیا د حسن دپاره معیار موجود او مني یې خو کله چي خبره د قبحي سي نو د کوم معیار وجود نه مني مطلب داچي کوم داسي معیار نسته چي موږ ووایو که په یو معروض کي داسي صفتونه پیدا سول نو بدرنگ دئ.

یو بل عالم بیا وایي: ((قبحه د حسن خلاف داسي بغاوت دئ لکه چي شر د خیر خلاف دئ.))

اقبال نسیم خټک وایي : (قبحه د جمالیاتي حسن داسي د یو جز په حیث غیر دلکش دئ لکه په موسیقۍ کي نا آهنگي.)

مارشل د قبحي په اړه وایي: ((په دې هم پوهېږو چي هغه ډېر معروضات چي یو سړي ته حسین دي بل ته بدرنگ یا قبیح دي.))

خو خوشحال چي یو مستانه انسان وو دی بدرنګي د عمر په زیاتېدو سره بولي او یو لامل یې همدا بولي دی وایي:

ارتني په شال گل دي

گل تازه ښه دئ خوشحاله

تر شل کاله تازه گل دئ

بده نه ده تر دیرش کاله

چي تر دیرش کاله زیاتیږي

پریواته یې دي د خیاله

که درست ځان زر و زیور کا

سود یې کم دئ د جماله

زوړ چي ښه جمال ته گوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یې ځوان سي د وصاله

موږ که په حسن کي موضوعي او معروضي نظریې وایو نو دلته هم خبره هماغسي ده دلته حسن او قبحه د انساني فکر زېږنده او صفت بلل سوی او په خارج کي د حسن او قبحي شتون ردوي.

یوم د قبحي او حسن دپاره خورا ښه نظر وړاندي کوي دی وایي: ((حسن روح ته اطمینان،ارام او سکون ورکوي همداسي بیا قبحه د حسن خلاف روح ته ناکراري، درد تکلیف او غم پیدا کوي.))

پیري وایي : ((هر ایجاب سلب لري ،هر شی ضد لري نو د حسن ضد قبحه ده. د قبیح مطلب د جمالیاتي حظ نه پیدا کېدل دي.))

نو خلاصه که ووایو چي قبحه د حسن ضد دئ او د جمالیاتو د علم یوه برخه تشکیلوي او داسي یې په لنډ ډول تعریفوو چي کوم معروض چي د جلال او جمال حذ یې انسان کي نه کړ راویښ قبحه ده.

قبحه زموږ په ټولنه کي زیات وخت د توروالي نه زېږېدلې بولي او کله چي څوک تور وي نو بدرنګ به وي. زموږ ټولنه کي فلکلور هم د دې توروالي د قبحي په اړه ډېر څه لري.

ټپه:

ولي مي توره توره بولې

زه توره نه یم مور په ناز بللې یمه.

یا

په تورو بد مه وایاست خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تور خو لونګ دي پاچاهان يې بويوينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما فوق الطبعي حسن

د ما فوق الطبعي حسن نه هر ځای د الله ج حسن مراد دئ او مرادیږي اوس که د الله ج د حسن په اړه ږغیږو نو لمړی به د الله (ج) او د هغه د رسول(ص) ارشاداتو ته سر ور ښکاره کوو.

الله ج په سورة نور ایات ۳۵ کي فرمایي:

((الله نور السماوات والارض)). ژباړه: الله ج د مځکي او اسمانونو نور دئ. د همدې ایاته ورسته فرمایي: ((لیس کمثله شئٌ)) ژباړه: دا داسي نور دئ چي د هغه غوندي هېڅ شی هم نسته. موږ ددې حسن په اړه هیڅ مثال نه سو وړاندي کولای.

دویم حدیث شریف ارشاد دئ نبي کریم ص پرمایې ((الله جمیل یحب الجمال)) ژباړه: الله (ج) جمیل دئ او جمال خوښوي.

اوس که راسو چي دا حسن څرنګه موږ ته مسرت او حظ بخښي نو د ډاکټر سراج الحق وینا د یاده نه سو ایستلی چي وایي:((د متصوفینو زړونه سترګي لري او د هغو سترګو په برکت سره دوی د باطن مشاهده کوي. د دوی زړونه بې له وزرونو پرواز کوي او د عرش تر کنارو ځان رسوي.)) (۱۴: ۱۳۵)

راسئ چي په دې هکله د صوفي شاعر او د پښتون ملت د لوی او تړول منلي انسان عبدالرحمن بابا رحمة الله علیه شعر را واخلو بابا وایي:

هر چي لاندي خپل وجود تر خپل قدم کړي

عرش یې لاندي تر قدم سي اسمان څه دئ

یا دا بیت:

چي په یو قدم تر عرشه پوري رسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما لیدلی دئ رفتار د درویشانو

راسئ چي د غیر مسلمو پوهانو نظرونه د مافوق الطبعي جمال په هکله ووایو.

مشهور یوناني عالم افلاطون وایي:((هر کله چي موږ د ښکلي شي پرتله د بل تر هغه زیات ښایسته سره کوو نو موږ ته لمړی شی بدرنگه ښکاري یو شی د یو خاص کس دپاره ښایسته خو د بل چا دپاره به حسن نه وي نو ځکه ددې دنیا هر شی نسبي ناپایداره او غیر یقیني دئ.))

وروسته وایي:صرف حسن تصوري یو قایم بالذات شی دئ چي نه پیل او نه هم پای، نه زوال لري نه کښته کیده. دا تغیر نه منونکئ او مطلق دئ، چي په هره نقطه او هر تعلق حسن دئ. دا حسن د هرچا هرې زمانې او هر وخت لپاره حسن دئ دا د هر عیب نه پاک د خیال او فکر د سرحدونو نه وتلی دئ ؛چي نه مفهوم محض دئ نه انفرادي علم بلکې یو سرمدي حقیقت دئ.

افلاطونس بیا مافوق الطبعي جمال داسي بیانوي:موږ د شیانو د حقیقت بنیاد د عقل په مرسته نه سو مالومولی بلکې د اخلاقي او عقلي وجدان په مرسته په خپل ذات کي مطلق لایتناهي زموږ په باطن کي د اگاهی یا خبر په خاطر پاتې وي ځکه زموږ او د ذات مطلق تر منځ چي څومره لري والی دئ او د متصوفانه کشش په زور دغه فاصله ختمولای سو. دی وایي الله ج خپله هم نور دئ او د حسن سرچینه هم دئ.

سیونارولا بیا وایي: ((څه وخت چي روح د الله ج د حسن نه وځلیږي دغه وخت بدن ته یو الهي جمال ورکړل سي.))

شفتیسبري بیا لیکي: ((د فطرت هر ښکلی شي ته د حسن ازل تت غوندي عکس ویلای سو.د کایناتو حسن حقیقي نه دئ بلکې مجازي حسن دئ او ددې مجازي حسن سرچینه ذات خداوندي دئ هغه حسن ازل دئ او دغه حسن ازل د انسان د لاس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکره وتلی دئ. هغه پټ هم دئ او ښکاره هم دئ هغه موږ ته زيات نيژدې ښکاري خو کله چي ورنژدې کيږو دومره نوره فاصله راسه اخلي.))

خوشحال هم دغه نظريه په لږ توپير سره بيان کړې ده دی وايي:

په هر څه کي ننداره د هغه مخ کړم

چي د ډيري پيدايی نه نا پديد سو

ونکل مان بيا وايي: ((کومو پوهانو چي د افاقي حسن په اسبابو غور کړی دئ او ددې لټون يې په مخلوقاتو کي کړی دئ؛ ددې دپاره چي حسن اعلی درک ومومي دوی حسن د مخلوقاتو د اجزاوو په ترتيب او موزونيت پسي تللي دي. خو زموږ ذهن د افاقي حسن په هکله يو تصور غير معين پاته سوی دئ.))

دی وروسته ليکي څومره چي موږ د ماديتاتو څه لري کيږو هغومره زموږ فکر لوړوالی پيدا کوي بيا خالق خپل مخلوق ته په هغه اندازه کمال ورکوي.

اليس ايگزانډر بيا وايي: ((الله ج هغه هستي ده چي ټول قدرتونه پکښي ناقابل تغير دي.))

ميراتور وايي: ((په خدای ج کي خير او صداقت اخيري درجې ته رسيدلی دئ حتی خدای ج په خپله خير او صداقت دئ او تر ټولو زيات حسين دئ.))

کزن وايي: ((اخلاقي حسن بهترين حسن دئ او ددې سرچينه د خاوند متعال ذات دئ.))

موږ خلص داسي ويلای سو کاينات تلونکي راتلونکي دي په وخت سره د هر ښکلي شي ښکلا آن وجود يې د منځه ځي نو د هغه ښکلا به څرنگه تل پاتي سي نو ځکه يواځينی حسن چي تل پاتي او د انسان تلپاتي خوښۍ ورسره تړلي دې هغه حسن د متعال واحد لا شريک ذات دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ج حسن داسي حسن دئ چي موږ یې په هکله د تصور او خیال نیلی نه سو ځغلولی او دومره ویلای سو چي الله ج نور علی نور دئ حسن حسن دئ ټوله ښکلا د هغه د کمال مظاهر ده.

اوس که د سید علي مرتضوي نظر راواخلو چي انسان ددې دنیا څخه پردی دئ ځکه چي کله انسان د کایناتو په هکله په یوه ګوښه کي فکر وکي دی به حتما د غم احساس کوي. دغه د غم احساس موږ ته د کومي کیږي؟ دی خپلي خبري داسي غزوي چي کله انسان له خپل اصلي ټاټوبي نه بل طرف ته ولاړ سي د تنهایۍ او زړه تنګون احساس کوي همداسي زموږ روح هم دلته پردی دئ او د خپګان د احساس سره مخ کیږي تر څو چي د خپل اصلي معشوق او محبوب سره یو ځای سوی نه یې، تر هغو ارام نه لري.

کاروان صاب هم انساني روح د الله ج سره د یو قوي ارطبات په دلودلو قایل دئ.

کاروان صیب وایي:

له سمندر سره هوسا وي په ارامه روان

څاڅکی په نیم وجود پر مځکه وي په ګرانه روان

روهي صاب بیا د انسان د زړه تنګون په اړه څه وایي. خو پر دې نه ږغیږي چي انسان ولي دا زړه تنګون پیدا کوي؟ انسان ولي په دنیا کي داسي حالت سره مخ سي چي هغه نعوذ بالله یواځي د انسان تصوري برخه وي؟

اوس دغه تصوري دیوتا چي ښاغلي روهي بیان ورکړی د کومي خوا نه کیږي ایا ددې تصوري موجود په هکله د انسان روح د وخته اړیکه او نه شلیدونکې رابطه درلودله که څنګه؟

روهي صیب په ادبي څېړنو کي بل ځای یو داسي اشاره کوي: کله چي د انسان لپاره پناه ځای ختم سي نو د خیال نړۍ کي د یو داسي چا تلاش کوي چي هغه د ده هره ستونزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل کړي اوس که موږ دغه خیال حقیقت فرض نه کړو نو انسان ولې د یو بل خیال لټه نه کوي چي انسان هلته دمه وکړي؟

موږ که د نورو دینونو پیروانو نظرونه هم وګورو نو دوی د خدای ج د جمال پرته جمال نیمګړی بولي حتی افلاطون چي د فکر آس یې زیات تیز او توند و دې ته تسلیم سو چي ددې نړۍ ښکلا د الله ج د جمال سیوری دئ.

خو دلته دا پوښتنه راولاړیږي چي ولې انسان د هغه تصور نه سي کولای؟ نو موږ دومره ویلای سو چي انسان د ممکناتو د حسن لپاره آن مکمل تصور نه سي کولای نو د متعال او حسن مطلق تصور خو تر انساني فکر لوړ دئ. راسئ مولانا په دې هکله څومره قوي استدلال کړی دئ.

مولانا وایي:

پای استدلالیان چوبین بود

پای چوبین سخت بې تمکین بود

دی وایي څوک چي د الله ج د جمال او جلال په اړه استدلال او منطق کوي د هغوی پښې د لرګو دي او د لرګو نه جوړي پښې د دریدو قدرت نه لري.

تاسو راسئ د کاروان صیب دا فکر وګورئ! هغه هم ټولي مجازي مینې د خدای ج د مینې سیوری بولي.

کاروان صیب وایي:

مینه د خدای مینه بیلي بیلي جامې واغوندي

چاته معشوقه سي چاته مور چاته د پلار په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دانساني حسن هره برخه نیمګړې او نسبي ده او په دنیا کې د انسانانو په نړۍ کې کمال مطلق شتون نه لرې نو ځکه انسان د یو کامل حسن ضرورت احساسوي او دغه ضرورت د انسان بیغیر د خدای ج څه نه پوره کیږي نو ځکه د انسان اشد ضرورت هم همدا دئ چې د یو کامل مطلق حسن سره اړیکه او رابطه ولري چې دغه رابطه ورو ورو جوړیږي.

په وروسته کې د یو شاعر بیت چې په غیر شعوري توګه ورنه یوه خبره سوې بدرګه کوو.

جوړ د ختهو اور اوبو نه

ژوندی ستا د ذات په نور یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فطري حسن

فطرت چي د صنعت مقابل لفظ دئ يعني هغه حسن چي د انساني صنعت او تخليق نه پردی وي اوس طبيعت زموږ نه راتاو شاوخوا د خدای ج مخلوقات دي چي هغوی د جلال او جمال مظاهر او ښکاره کوونکي دي.

هر موسم تجديد او تنوع دئ د مني په موسم کي د درختو ژړي پاڼي حسن دئ د ژمي د باران نرم څاڅکي تنوع او حسن دئ د دوبي په موسم کي د ارام سيند پر غاړه د شنو ونو منځ کي د مرغيو شور تنوع او حسن دئ او د پسرلي گلان خو ټول ويني چي څرنگه د حسن مظاهر دي.

يوه ټپه ده:

جانانه خپل وطن ته راسه

شوتلې شنې دي غنم دومره دومره دينه

په پورته ټپه کي تاسو خپله ليدلای سئ چي د طبيعت حسن يعني څه.

زموږ په خوا کي هغه پی مخي ښکلي چي موږ هره ورځ وينو او زړه ورکوو دا د طبيعت حسن دئ او بس.

موږ تر ټولو مخکي د طبيعت د ښکلا په اړه بايد د طبيعت د ښکلا د خالق ارشادات مطالعه کړو د ښکلا خالق په خپل سپېڅلي کتاب قرآن کريم کي د کايناتو د ښکلا په اړه داسي وايي:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ اية

الله الذي خلق السماوات والأرض وما بينهما في ستة أيام «أولها الأحد وآخرها الجمعة» ثم استوى على العرش «هو في اللغة سرير الملك استواء يليق به» ما لكم «يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

كفار مكة» من دونه «غيره» من ولي «اسم ما بزيادة من أي ناصر» ولا شفيع «يدفع عذابه عنكم» أفلا تتذكرون «هذا فتؤمنوا

الله ج د فطرت او د طبيعت په هكله فرمايي چي الله هغه ذات دئ چي اسمانونه او مځكي او د هغو په منځ كي چي كوم شيان شتون لري په شپږو ورځو كي يې پيدا كړه ورسته يې استوا پر عرش وكړه او نسته تاسولره د دې خدايه پرته بل شفيع او ولي چي ستاسو كومك وكي ايا تاسو نه پوهيږئ يا ستاسو نه يادېږي. چي ايمان راوړئ.

تفسير قرطبې د همدې ايات په تفسير كي وايي الله ج په وروستيو دوو ورځو كي د مځكي او اسمانونو پرته نور شيان پيدا كړه او جمال يې تخليق كئ.

په پورته ايات شريف كي صرف د مخلوقاتو د پيدايښت په اړه الله ج ارشاد فرمايلی دئ خو كه راسو په دې پسي متصل ايات كريمه ته نو د طبيعت د ښكلا انځور به وگورو او موږ به پوی سو چي خدای ج چي مخلوقات پيدا كړي دي دا يې د پوره حسن او جمال سره پيدا كړي دي.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ٧اية س .سجدة

الذي أحسن كل شيء خلقه «بفتح اللام فعلا ماضيا صفة وبسكونها بدل اشتمال» وبدأ خلق الإنسان. «آدم»من طين «

الله ج د ځان ستاينه د جمال په پيدا كيدو سره كوي او وايي چي الله ج هغه ذات مباركه دئ چي ټول شيان يې په ښكلي او ښايسته جوړښت كي پيدا كړه هغوی ته يې جمال ور وبخښئ او د انسان اول پيدايښت يې د ختې نه وكئ.

تاسو اوس د طبيعت د ښكلا او د دې ښكلا د پيداكونكي په كمال كي فكر وكئ چي د خاورو نه يې څومره ښكلی او ښايسته صورت جوړ كړی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ج په سورة نحل کي د طبیعت ښکلا نوره هم په تفصیل سره بیان کړې ده او ورته يې وضاحت ورکړی دئ راسئ چي د سورة نحل دا څو ایاتونه ولولو!

وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُون سورة نحل آية ٥

والأنعام «الإبل والبقر والغنم ونصبه بفعل مقدر يفسره»خلقها لكم «من جملة الناس» فيها دفء «ما تستدفئون به من الأكسية والأردية من أشعارها وأصوافها» ومنافع «من النسل والدر والركوب» ومنها تأكلون. تفسير جلالين شريف «قدم الظرف للفاصلة

الله ج د انسان د ښایست بیان څو څو ځلي کړی دئ لکه په صورت تین کې یا هم په تیرو مخکیني ایاتونو کي مو وویله خو اوس دلته انسان ته د طبیعت د نورو برخو ښکلا ښايي.

او الله ج هغه حیوانات چي پر څلورو پښو ګرځي پیدا او تخلیق کړي يې دي الله ج دا ځکه خلق کړي دي چي په دې کي د انسانانو دپاره ګټي او فايدې موجودي دي او د دغو حیواناتو نه انسان خوراک کوي.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ

ولكم فيها جمال «زينة» حين تريحون «تردونها إلى مراحها بالعشي» وحين تسرحون «تخرجونها إلى المرعى بالغداة))

الله ج د انسان جمالیاتي ضرورت هم بیان کړی نه دا چي یواځي تاسو ددې حیواناتو څه مادي ګټه لاس ته راوړئ بلکي دې کي ستاسو جمالیاتي حظ هم خړوب کیږي هغه وخت چي ماښام يې کورونو ته راولئ یا هم سحر يې څړځایونو ته بیاياست.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُواْ بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُوفٌ رَّحِيم

وتحمل أثقالكم «أحماالكم» إلى بلد لم تكونوا بالغيه«واصلين إليه على غير الإبل» إلا بشق الأنفس «بجهدها»إن ربكم لرؤوف رحيم «بكم حيث خلقها لكم

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تاسو پر دې حيواناتو خپل سامانونه هم وړئ د يوه ښار نه بل ښار ته چې تاسو هغه سامان بيله موشقته په خپل ځان سره نه سو رسولاى بې شکه چې ستاسو رب مهربانه او بخښونکئ دئ.

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ

وخلق» والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة«مفعول له والتعليل بهما بتعريف النعم لا ينافي خلقها لغير ذلك كالأكل في الخيل الثابت بحديث الصحيحين»ويخلق ما لا تعلمون «من الأشياء العجيبة الغريبة

تاسو راسئ د قرآن کريم اعجاز وګورئ او د جمال دې پټې برخې ته يې متوجه سئ چې الله په ترتيب سره د انسان د ذوق مطابق لومړى ښکلى حيوان چې آس دئ يادوي بيا خر او بيا غاتر.

الله ج فرمايي چې ما آس خر او غاتر د دې دپاره تخليق کړ چې تاسو پرې سپاره سئ او د ښکلا دپاره مې پيدا کړي دي او الله ج هغه څه پيدا کوي چې تاسو پرې نه ياست خبر.

وَعَلَى اللّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ وَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ

»وعلى الله قصد السبيل «أي بيان الطريق المستقيم»ومنها «أي السبيل» جائر «حائد عن الاستقامة» ولو شاء «هدايتكم» لهداكم «إلى قصد السبيل» أجمعين«فتهتدون إليه باختيار منكم

الله ج اراده لري چې تاسو ته نيکه لار وښيي نو بعضې ستاسو څخه د دې لارې څخه اوړي او که الله ج اراده وکړي نو تاسو ټولو ته به هدايت وکړي.

يُنبِتُ لَكُم بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالأَعْنَابَ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

»ينبت لكم به الزرع والزيتون والنخيل والأعناب ومن كل الثمرات إن في ذلك «المذكور» لآية «دالة على وحدانيته تعالى» لقوم يتفكرون «في صنعه فيؤمنون

وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الأَرْضِ مُخْتَلِفاً أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُون ۱۴ آية

وسخر لكم» وما ذرأ «خلق» لكم في الأرض «من الحيوان والنبات وغير ذلك» مختلفا ألوانه «كأحمر وأصفر وأخضر وغيرها» إن في ذلك لآية لقوم يذكرون «يتعظون

ورسته الله ج انسان د رنګارنګۍ او تنوع د ښکلا په هکله وايي د هرڅه رنګ بيل دئ چي دا يو ډول تنوع دئ بيلابيل رنګونه او بيلابيل موجودات د طبعي ښکلا ايجادونکئ فکر دئ.

الله ج ارشاد کړی چي او تاسو ته يې هغه څه مسخر کړي دي کوم چي الله ج د مځکي پر مخ پيدا کړي دي رنګونه يې مختلف دي بعضي سره بعضي شنه ځيني تور او ځيني يې سپين په دې کي هغه قوم ته چي څه يې ذهن کي پاتيږي علامي او نښي دي.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُواْ مِنْهُ لَحْماً طَرِيّاً وَتَسْتَخْرِجُواْ مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُواْ مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُون۱۵ آية

وهو الذي سخر البحر «ذللّه لركوبه والغوص فيه»لتأكلوا منه لحما طريا «هو السمك» وتستخرجوا منه حلية تلبسونها «هي اللؤلؤ والمرجان» وترى «تبصر»الفلك «السفن» مواخر فيه «تمخر الماء أي تشقه بجريها فيه مقبلة ومدبرة بريح واحدة» ولتبتغوا«عطف على لتأكلوا تطلبوا» من فضله «تعالى بالتجارة»ولعلكم تشكرون «الله على ذلك»

او همداسي الله ج د بحر د جلال خبره کړي او بحر يې د انسان دپاره تسخير کړی دئ د بحر په منځ کي يې د انسان د مادي ضرورت چي هغه د ماهيانو تازه غوښه ده تر څنګ يې د انسان د جمالياتي حظ د خوړوبولو دپاره هلته بيلابيلي ملغلرې پيدا کړې دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښتیو داسي رفتار چي د اوبو ځپې پرې کوي دا به نو د جلال کومه ننداره وي چي انسان ور څه خوند وانه خلي.

وَأَلْقَى فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَاراً وَسُبُلاً لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُون

وألقى في الأرض رواسي «جبالاثوابت» أن «لا»تميد «تتحرك» بكم «جعل فيها» وأنهارا «كالنيل»وسبلا «طرقا» لعلكم تهتدون «إلى مقاصدكم

او د مځکي پر سر الله ج غرونه پیدا کړه د محکمۍ دپاره په هغوی د روانو چینو ننداره د طبیعت د جمال تر ټولو ښه ننداره ده.

راسئ د طبیت د ښکلا په هکله د جبران خلیل جبران دوې نثري ټوټې وګورو!

خندا او ژړا

زه خپل غم د نورو پر خوشحالۍ نه ورکوم

او نه غواړم چي زما او ښکي دي په خندا بدلي سي

زه غواړم چي ژوند مي مسکا او اوښکي سي

اوښکي مي زړه پاکوي او د ژوند په اسرارو مي پوهوي

مسکا مي وجود ته خوښي بخښي

زه غواړم چي په شوق مړ سم

نه خپه ژوند وکم

زه غواړم چې خپل په اندرون کي ولاړ سم

مینه وکړم

او د جمال په هکله د وجود لوړي زیاته کړم

ما خلګ ولیدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی زیات بد بخته وه

دوی په مادیاتو پسي منډي وهلې

د ماښام په راتگ سره

گلان خپلي پاڼي ټولي کړي

او د شوق غاړي ټيټي کړي

او کله چي سهار سي

بيا مخ د لمر و قبلې وگرځوي

د گلانو ژوند شوق او وصال دئ

ژړا او مسکا ده

د بحر اوبه بخار سي

بخار ورېځې جوړي کړي

بيا چي نرم باد راسي بيرته مځکي ته راشوه سي

او له بحر سره يو ځای سي

ورېځې د يو ځای والي او جلا والي زيری دئ

ورېځې خاندي او ژاړي

همداسي روح جسم ته راسي

په لوړو ژورو وگرځي لکه وريځ

ورسته د مرگ نسيم راسي

او هغه بيرته خپل اصل ته رد کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي هغه واحد او متعال ذات دئ

یا یې د څلورو فصلونو د ښکلا په اړه د ده دا نثر وګورئ!

پسرلی

اې محبوبې راسه چي په غرونو کي چکر ووهو! واوري ويلي سوې دي، بيا ژوند رازرغون سوئ دئ ، ژوند په غرونو او شلو کي خپور دئ راسه چي د پسرلي راتګ په لري پرتو سيمو کي ننداره او هرکلی يې ووايو، راسه چي لوړو ته وخيجو او د شين والي نه د سيمي خوند واخلو.

ګلونه لکه د درياب څګ د مځکي پر سر هوار دي ، راسه چي د باران وښکي د نرګس له پاڼو نه وخرو ، د مرغيو د اواز د موسيقۍ نه خوند واخلو ، او د طبيعت عطر حس کړو.

راسه په دې ډبره پاس کښينو چيرته چي بنفشه راته مخامخ وي، او د ميني مچکي تبادله کړو.

دوبی:

راسه ښايستې هغه موسم راغلئ چي کښت رسيدلی دئ ، او لمر په پوره مينه خپلي پلوشې طبيعت ته شيندلي دي، راسه مځکي تر دې چي مرغۍ راسي او زموږ مزاحمت وکړي ، او ميږيان د مځکي مخ ونيسي .

مينه زموږ په اندرون کي ده ، خپلي ذخيري مو له عناصرو پيمانه کړي دي لکه ژوند چي زموږ عواطف اشغال کړي دي.

مني:

(c) ketabton.com: The Digital Library

راسه اې ګرانې چې د انګورو باغ ته ولاړ سو هلته د انګورو نه په تاک کي اوبه ونيستيږو ،وچي ميوې ټولي کړو ، دګلونو پاڼي ورژوو او بيا يې راټولي کړو.

راسه چي د کورونو خواته ولاړ سو ، پاڼي ژېړي سوې دي او باد يې بيا داسي راشوه کوې لکه مړو ګلانو ته چي ورنه کفن جوړوي، راسه څکه مرغانو کوچ کړی او د ساحل غاړي ته تللي، د مځکي شور يې له ځانه سره وړی. د ياسمين او ګلابو اوښکي مځکي ته لويدلې.

ژمی

اې زما د ژوند ملګرې رانژدې سه، او مه پريږده چې د واوري په سوړ تنفس کي درنه بيل سم ، زما په خوا کي مخامخ دي څراغ ته کښېنه ، وګوره اور لمبې کوي اور د ژمي تر ټولو ښه ميوه ده اې د ژوند شريکي څراغ په تيلو اوبه که نزدې دی له تندې نه يې ژوند پای ته ورسيږي،ځانته يې نژدې کښيږده چي زه هغه څه وګورم چي شپه يې ستا پر شدويې اننګو ليکي.

يو منګی شراب راوړه تر څو د ځوانۍ وير پکښې وکړو.

دروازه او کلکينان وتړه څکه د وريځې ليدل مې غمجن کوې، ښار ته وګوره څومره غلی دئ.

رانژدې سه اور مړکيدونکی دئ ښايې سکروټې يې مړې سي څراغ هم ورو ورو خاموشه کيږي او تاريکه پرې غلبه کوې ، شرابو مي سترګي درنې کړي دي راسره غاړه غړی سه مځکي تردې چي خوب مي يوسي او ښکل مې کړه څکه چي د واوري يخ بل هيڅ شی نه سي غلی کولی بيله ستا مچکو ، اې ګراني د خوب بحر څومره لوی دئ، او سحر څومره لري دئ.

جارج سنتيانا بيا د فطرت حسن داسي بيانوي د لمر د ډوبيدو په وخت کي رنګونه داسي آب او تاب لري چي توجه د ځان طرف ته را کاږي داسي ملاحت او د نظر جاذبيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چي نظرونه مسحور کوي او کله چي د ماښام او اسمان نور روابط هم سره يو ځای سي نو نور هم حيرت انگيزه سي.

انتوني نس ليکي: د انسان دپاره دا کتل د پايدې نه خالي نه دي چي د فطرت بيخي غير ارادي او خاموش اثرات د حسن نه خالي نه دي.

د انکريزي ژبي شاعر کالرج وايي:موږ فطرت ته هغه څه ورکوو څه چي موږ ورڅه اخلو.

يوبل ليکوال وايي: داسي ښکاري چي فطرت ته په يو طريقه نه يوه طريقه پر فن برى حاصل دئ هغه داسي چي فطرت خپل اظهار تازه تازه کوي او دغير متوقع خوشحالی سبب کيږي.

که هر څه وي خو موږ د فطرت په هره ننداره کي د جمال ننداره کوو موږ د فطرت حسن هر چرته وينو هنر مند دفطرت په تقليد باندي هنر پنځوي او بيرته يې طبيت ته وړاندي کوي.

فطرت د حسن او ښکلا تر ټولو ښه مصداق دئ موږ يې وينو خوند ورنه اخلو د شفق د سرو لمنو نه نيولې د غرونو جيرې ډبري هم د حسن ننداره ده خالق په ټول طبيت کي ښکلا کرلې او شندلې ده خو کله نا کله موږ هغه ښکلا ځکه نه وينو چي موږ ورسره عادي سوي يو او تجدد او تنوع ورڅه تللی دئ.

موږ ته خپل ښکلی چاپيريال ښکلی په دې نه بريښي چي موږ هغه هره ورځ وينو خو که څو ورځي موږ له خپل دغه چاپيرياله لري سو نو موږ ته حتما د ښکلا ننداره راته پکښي بريښي.

يا که موږ يوه سندره بيا بيا واورو موږ ته دغه سندره بې خونده کيږي او موږ ورڅه خوند نه اخلو بلکي راباندي غميږي دا ځکه هغه تجدد او تنوع چي دغي سندري ته يي ښکلا بخښله هغه تجدد له منځه تللی دئ او خوند يې د منځه تللی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرگيسيت يا خودي

نرگيسيت د ځان د حسن په اړه زياته مبالغه کول دي.هغه کسان چي د ورځي ځو ځلي په هنداره کي ځانته گوري؛ هغه کسان چي د ځان ستايني ډير شوق لري دوی په نرگيسيت اخته دي. نرگيسيت په ښځينه قشر کي تر نارينه زيات ښکاري دوی په دې خوشحاله کيږي چي ستاينه يي وسي يا د ځان ستاينه وکي لکه په دې ټپه کې:

په ما د زر شيندلي نه دي

چي د لاټين په رڼا غواړې ديدنونه

دلته دا ټپه که د هرچا د خوا ويل سوې ده خو د ښځينه ذات دپاره ويل سوې او داسي ښکاري چي دغه ټپه تر زياته حده د يو ښځينه د نرگسيت تر ټولو ښه مثال دئ . تاسو وگورئ چي د ټپي په دننه کي شخصيت د ځان دومره ستاينه کوي چي بايد زر ورباندي و شندل سي.

نر گسيت د خد خواهۍ او انانيت حد دئ په دې حالت کي انسان په خپل حسن کي ورکيږي او د ځان نه پرته ورته هيڅ نه ښکاري او د خپل حسن پيغور نورو ته داسي ورکوي:

چي په ښايست مي خپه کيږې

نور به د مځکي خوب کوم چي زېړه سمه

آن! دغه انسانان تر ځنکدن وروسته هم د خپل حسن په اړه فکر کوي او خپل حسن يې تر مرگ وروسته هم په بدرنگۍ نه دئ پيرزو:

زه د ځلورو ورونو خور يم

زما تابوت به د ډولۍ په شاني ځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی خپلي جنازې د ډولۍ غوندي کوي خو یوازې دومره نه بلکه آن په لحد کي هم د خپل حسن او خمارو سترګو خیال لري:

لحد سوری که رومال راکه

په خومارو سترګو مي پریوتل ګردونه

یا خپله ستاینه دومره حد ته زیاته کوې چي غواړي چي هر انسان ددې مین ته ونه رسیږي او تر دې ټیټ پاته سي:

د مخ په سپین کي مي سرخي ده

لکه چي واوره په ګلاب شندلې وینه

دوی پر ځان مینیږي او د نورو انسانانو ارزښت تر پښو لاندي کوي هغه جینکۍ چي په نرګیسیت اخته وي د خپل د ژوند له ملګري نه یوازې د ځان ستاینه غواړي اوبس لکه:

مځکي ته کوز سه خاورې ښکل که

لایق مي نه یې ګرانه خدای در کړې یمه

نرګیسیت په ښځو کي تر نارینه ذات زیاته لیدل کیږي او په پښتو لنډیو کي یې ښه ډیر مثالونه سته چي تاسو یې د یو څو لوستلو ته رابولمه.

خوشي خواري راپسي مه کړه

د انځر ګل یم په لاس نه در ځم مینه

خولګۍ به خاوري درله درکم

غریب سړی یې د نجونو میره یمه

خوله به د شونډو لاندي درکم

په سپینو غاښو مي لونګ ژوولي دینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نرګیسیت سره یوه اسطوره هم تړل سوې چي ښاغلي مصطفی سالک یې یادونه کړې ده:

ښه نرګسیت ته ولې نرګسیت وایي؟ تر شاه یې اسطوره پرته ده،یوه کیسه پرته ده،وایي چې اسطوروي ځیرې (نارسي سس) له ځان سره د عبادت تر کچې مینه کوله بلې ځیرې (ایکو) بیا له (نارسي سس) سره بې توله مینه لرله خو (نارسي سس) یې په کیسه کې نه و. په پای کې (ایکو) په هغه جهیل کې ځان ډوب کړ چې (نارسي سس) یې په رڼو اوبو کې د خپل حسن نداره کوله،(نارسي سس) چې وکتل (ایکو) ورکه ده نو غږ یې پرې وکړ،خو له هر لوري یې د خپل غږ انګازه واوریده.(نارسي سس) د جهیل پر غاړه ولاړ پاتې شواو هم هلته یې سا ورکړه،د هغه تر مرګ وروسته هلته د نرګس یو ګل وټوکید چې سر یې ښکته کړی و او د جهیل په اوبو کې یې د خپل حسن نداره کوله.پر همدې بنسټ فرویډ د ځان مینه (نارسي سېزم) یانې نرګسیت وبلله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکلا په اړه د پښتو فولکلور نظر

ښکلا پوهنه یا جمالیات یو بېل علم او یو پراخه موضوع ده چي په یوه مقاله کي یې راټولول خورا ناشونی او سخت کار دئ او د یو بېل علم لکه ادبیات پوره کلونه د مطالعې دپاره غواړي خو کله چي د حسن د تعریف خبره کېږي نو د پوره فن ژبه گونگه ده او حسن نه سي تعریفولای یو عالم وایي ما شل کاله د حسن په اړه څېړنه وکړه خو اخیر په دې پوه سوم چي حسن نه تعریف کېږي، برانړډ بورکیټ وایي(د حسن داسي تعریف نسته چي ټول یې په یوه خوله بدرگه کي).گویټي وایي: (حسن د تشریح وړ څیز نه دئ دا خو د یو داسي خپرېدونکي،ښورېدونکي او ځلېدونکي سوري په شکل دئ چي عکس یې هم د تعریف په دام کي نه راځي.).

ونکل مان (د حسن اصلي سرچینه د پروېډ غوندي د انسان ژنده غریزه بولي او حسن د هغه ځایه را بهیدونکې ویاله بولي چي نړۍ خوړوبوي) ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څیر دئ چي د چینې د منځ نه را ایستل سوې وي که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وي خو ددې اوبو قدر او قیمت زیات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوي: حسن د داخیلي صفت په حیث په عام طور سره د ښه سره ترلی دئ او داسي خیال دئ چي تجزیه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په یو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچینه یې شهوت دئ. تهامس ایکونیاس وایي: (د یو سړي د وجود ښایست په دې کي دئ چي د هغه جسماني اجزا په خپله کي ښه تناسب سره ولري او ورسره د رنگ د ښکلا خاصیت چي هم آهنگي ده پکښي موجود وي). په دې اند کله چي په یو شي د اجزاوو تناسب منځ ته راسي نو حتما دغه شي کي د ښکلا ننداره راځي سینټ اگینستاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې، دی وایي:(حسن په تناسب او هماهنگۍ کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په اجزاوو کي تناسب پروت وي).سمویل الیکزنډر لیکي:(د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کي دئ). نارولا وایي: (یوازې غټي سترگي او دنگه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي). فروېډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ژندي غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چي ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو حسن چي هر ډول شی دئ خو د حسن په اړه درې نظريې مشهوري نظريې موجودي دي يوه دا چي حسن د انسان په داخل کي سته چي د انسان د وجوده دباندي حسن او قبحه شتون نه لري بلکي هغه زموږ ذهن دئ چي يو شی موږ ته ښکلی او بل بيا بدرنگه ښيي يوناني فيلسوفان وايي: (حسن او قبحه د يوه څيز دوه نومونه دې چي حسن د روحاني اضطراب د تسکين او د ژوند دهوسايني او ارتقا لپاره ضرور څيز دئ) دوی وايي نه حسن کوم شی دی نه قبحه يا بدرنگي، خو دويمه ډله علما بيا وايي چي حسن د انسان په ذهن او داخل پوري اړه نه لري بلکي دا په خاريجي نړۍ کي موجوده ده چي يو شي ته يې نسبت کېږي، گروس وايي: (په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.) او دريمه ډله پوهان بيا په دې اند دي چي ښکلا نه معروضي ده نه موضوعي بلکي د دې دواړو گډه لاسته راغلې گډوله ده ميا شريف وايي: (حسن د حقيقت او اظهار د امتزاج نه يو مخصوص صفت دئ.).د دغو درو واړو فلسفي نظرياتو يوه گډوله په يوه تپه کي گورو:

زما په سترگو ورته گورئ
جانان ښايسته دئ که رب زه لېونۍ کړمه

استاد سالک همدا خبره پر خپله فېسبوک پاڼه باندي داسي کړې ده چي په پورته ټپه کي د ښکلا درې واړي نظريې را نغښتل سوي دي چي په لمړۍ نيم بيته کي وايي چي زما په سترگو ورته گورئ يعني که ستاسو په سترگو هر ډول وي خو زما په سترگو ورته گورئ خو بيا د همدې خبري څخه اوښتې ده او وايي جانان ښايسته دئ چي په دې ډول سره د ذهني ښکلا څخه راگرځېدلې ده او ښکلا د محبوب صفت گرځوي او کله چي دغه خبره په استفهامي ډول سره کوي نو بيا يو گډه نظريه ور څخه منځ ته راځي.

کله چي د دې اختلاف سر تناو وينو نو ۳۴۰ ق. م. مېلاد د ارسطو او افلاطون وخت ته ځان رسوي او د افلاطون له نظره گلان او پېغلي مري او د ښکلا ايډيا تل پاتي وي او د منځه نه ځي بلکي پاتي کېږي نو ځکه حسن يو ايډيال يا فکر دئ خو ارسطو ويل حسن په شيانو کي دئ نه په فکر کي.خو کله چي ټوله نظريات سره يو ځای کړو نو زيات وخت يوه خبره ترې جوړېږي چي ښکلا په ذهن سره پېژندل کېږي يعني قاضي يې ذهن دئ او دغه تصوير بيا د ټولني څخه منځ ته راځي او ټولنه د يو شي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلا او بدرنګي عمومي تصوير لري خو بيا دغه تصوير ته هر انسان خپل فکري اند هم ور اچوي او بيا نو د دواړو نه د ذهني قضاوت دپاره يو قانون جوړ سي او په دغه قانون بيا بدرنګ او ښکلي بېلوو. موږ د ښکلا په فلسفي اړخ نور هېڅ کار نه لرو بلکي موږ يې په پښتو فولکلور کي د ښکلا تصور ګورو چي پښتانه کوم انسانان ښکلي بولو او کوم بدرنګ بولي او د جلال او جمال سره کوم کار نه لرو ځکه چي هغه يو پراخه موضوع ده او د يوې مقالې د ګنجايش وس نه دئ بلکي هغه پوره پوره کتابونو ته ضرورت لري.په پښتو فولکلور کي تر ډېره حده د ښکلا معيار سپين والی دئ هغه د پښتو متل دئ چي سپين والی د انسان اوه عيبه ورکوي او بل د پښتو فولکلور د ښکلا دپاره د سترګو زيات انتخاب کوي او تر څنګ يې اوربل کاکل او زلفي د ښکلا دپاره يو ښه معيار بللی دئ خو کله کله د دنګ قد يادونه کوي. په پښتو فولکلور کي د سترګو يادونه په بېلابېلو بڼو سوی دئ کله د خړو سترګو خبره وي او کله بيا تورو سترګو خلګ د کاره يستلي وي کله تور اوربل د ښکلا زېړوونکی وي او کله بيا د تورو زلفو څخه بحث کېږي. راسئ په لاندي فولکلوريکو موادو کي د ښکلا ستاينه وګورئ:

خېږي سترګي سپينه خوله
ګران دي له بوري صبرېده

ماتي سترګي مات باڼه
په سپيني نسته مړېده

سپين يې ګی دئ سپين يې زړه دئ
سپين د سپينو په تاله دئ

سترګي وړې ښې دي که غټې
وړو مين کړم غټو ورک له ملکه کړمه

ياري د دنګي جيني خوند کړي
تر پلو لاندي سړی غلی تېروينه

سپينه دي خوله سپين دي څنځېر دئ
پلار دي امير دئ جيني نه دي راکوينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زلفي مي مه لنډوه موري
په سر پرېکړو ونو نه کښيني بازونه

په ټوله پښتنه ټولنه کي تر سترګو زيات ارزښت بل کوم څه ته نه ورکوي او بيا نوري کيسي دي چي د ښکلا په اړه يې دوی بحث کوي چي بيا دنګه غاړه خوله او داسي نور خو د پښتو هر څومره فولکلور چي لټې پر لټ کو نو سپين واله او تر څنګ يې ښايستې سترګي جګه غاړه ده چي د ښکلاګانو د عظمت کلاګاني په وداني وي لکه:

سترګي دي توري په څنګ ګوري
د سپوږمۍ خوري د ژوندون دي ويستمه

سترګي هوسۍ صراحي غاړه
زلفي سنبل دي پر سينه مزه کوينه

په پورته کاکړيو او ټپو کي وينو چي د سترګو او ښو او سپين واله او لوړوالي صفت سوی دئ او هم دا د ښکلا معيار بلل سوی دئ چي دغه د پښتنو په سيمه کي هم همداسي دئ موږ وينو چي کله سپين سرې د يو چا صفت کوي نو وايي چي پلانۍ ښه جګه پزه غټي غټي سترګي او تکه سپينه ده.

خو په پښتو فولکلورر کي د غنمرنګو يادونه سوې ده ځکه د جغرافيه پوهانو په اند پښتانه غنمرنګه دي نو ځکه د خپل تبيت نه مجبور وي چي غنمرنګ وستايي خو کله کله بيا تر سپين والي او غنمرنګۍ ور هاخوا ته ښکلا هم لټوي او خصوصا په کاکړيو کي د سرې يادونه زياته سوې ده خو سوروالۍ هم هغه سوروالۍ نه ښيي چي بيخي تک سره وي بلکي سور سپين ښيي او کله کله د چينايانو غوندي وړې سترګي ښې بولي خو هغه تصور د ښکلا په اړه په پښتو فولکلور کي کم دئ لکه په دې ټپه کي:

ژړ چارګل ژړه څهره
ژړو پر ولنګ وموسيده

سترګي وړې ښې دي که غټي
وړې لا ښې دي غټي اور را لګوينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په پورته ټپه کې په مستقیم ډول وايي وړې لا ښې دي خو په غیر مستقیم ډول سره د غټو سترګو صفت کړی دئ او دغه د غټو سترګو د ښکلا خبره کوي د ښکلا په اړه د فولکلور په تصور کې همدومره پاتېږو او مخې ته د تللو کوښښ نه کوو بلکې په دې متل چې مشت نمونه یې خروار سره عمل کوو او موږ په هم دې لړو فولکلوریکو موادو بسنه کوو او خپله مقاله په خپلو دې خبرو راټولوو چې څه چې د زړه خوښ سوه بس هغه ښکلې دي او بس.

په درنښت نوماند پوهنیار: معتصم بالله شاهد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د جمالیاتو علم د انسان د پیدایښت سره سم پر مختللی او وخت پر وخت یې په هکله نظریې پاته سوې دي خو د مکمل علم په حیث په ۱۷مه پیړۍ کي رامنځ ته سو.

جمالیات د جمال جلال بدرنګۍ او نیکو اخلاقو ښکلي فن علم دئ. جمال: هغه توازن دئ چي په معروض کي شتون ولرې موږ ته خوشحالي بخښي.

جلال: هغه معروض چي زموږ ذهن د تحیر بیري او لویۍ څه ډکوې. جلال په لویو ویرونکو او قوت لرونکو شیانو کي وې لکه غرونه ځنګلونه ستري مجسمې دریابونه او... خو جلال بیا په نرم او مهینو شیانو کي شتون لرې لکه: جینکۍ ګلان شبنم پاڼي چینې او ....

قبحه بیا تر یو حده عادي شی دئ موږ د هغه په هکله عکس العمل نه ښیو او د هغه په هکله بې تپاوته پاتیږو. قبحه زموږ ذهن ته خوښي نه بخښي قبحه بس دومره ورته کافي ده چي قبحه یا بدرنګي ده خو نه سو ویلای چي کوم لامل دئ چي قبحه منځ ته راوړې او ولي یو شی بدرنګ بلل کیږي.

طبیت د ښکلا لوی مظاهر دئ او د هر طبعي شي تر شا د جمال خورا لویه کیسه پرته ده.

د چینې د سپینو اوبو په منځ کي د ماهیانو سپینې او زرزري سینې د غرونو په زیږو پرښو د راتوییدونکو اوبو ننداره د سند په هواره لمن کي د څپو شور د باران د څاڅکو رواني کښتې د مځکي پر سر او بیا د هغې پنا کیدل د شفق سرې سترګي او د لمر غروب د محبوب په زنه کي مهین داغ د پیکي چتر نرمي ګوتي او همداسي د نارینه زیږوالۍ د هغه پر مخ د بږیري ویښته او د ښځینه مخ پاک او بې ویښتو.

که طبیعت نه فوق جمال ته راسو نو دومره وایو که د جمال نسبت الله ج ته وسي ورنه د هغه د لطف صفات مراد دئ او که د جلال نسبت ورته وسي نو د الله ج د قهر او جباریت صفات ورنه مرادیږې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرگسیت د نارینوو په اندازه د ښځو زیات مرض دئ او هغه کس چي د ورځې شل ځله آینې ته گورې هغه په مرگسیت یا پر ځان په مینتوب اخته دئ ښځینه د نارینوو په پرتله زیات په نرگسیت اخته دې نو ځکه وایي:

مځکي ته کوز سه خاوري ښکل که

لایق مي نه یې گرانه خدای درکړې یمه

او خپلي خبري په دې ټکو رالنډومه هر شی د جلال او جمال په شتون کي خوندور او بیله جماله بې خونده دئ.

ماخذونه

۱: قرآن کریم. (۱۳۹٦). کندهار: صداقت کتب خانه.

۲: بخاري، محمداسماعیل. (۱۳۹۰ ه). صحیح البخاري. کندهار: مکتبه حبیبیه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳: بلخي، جلال الدین. (۱۳۷۸ه). تفسیر جلالین. لاهور: مکتبه دینیه.

۴: دمشقي، اسماعیل ابن کثیر. (۱۳۸۵ه). تفسیر ابن کثیر. لبنان: مطبة البیروت.

۵: بلخي، جلال الدین. (۱۳۹۶ه). مولوي مثنوي معنوي. لاهور: مکتبة الدینیه.

٦: بهار، محمد تقي. (۲۰۰۱م). د ملک الشعرا بهار دیوان. تهران: موسسه فرهنګي، علمي، سینمایي الست فردا.

۷: بافقي، وحشي. (۲۰۰۱م) دیوان وحشي بافقي. تهران: موسسه فرهنګي، هنري سینمایي الست فردا.

۸: بابا، عبدالرحمن. (۱۳۹۷ه). د عبدالرحمن بابا دیوان. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۹: بارګزی، حنان. (۱۳۸۸ه).د میرزا حنان بارګزي دیوان. لاهور: صحاف نشراتي موسسه.

۱۰: خان، غني. (۱۹۸۵م). د غني خان کلیات. کابل: د نشراتو ریاست.

۱۱: خلیل،جبران. (۲۰۰۹). الدمع والابتسامة. لبنان: طباعة البیروت.

۱۲: خلیل،جبران.(۲۰۱۱). مجموعة الجبران. لبنان: طباعة البیروت.

۱۳: خټک، خوشحال خان. (۱۳۹۷ه). د خوشحال خان دیوان. خپرندویه یې نامالومه

۱۴: خټک،اقبال نسیم. (۱۹۸۷م). خوشحال او جمالیات. پېښور: جدون پریس.

۱۵: داغر، شربل. (۲۰۰۹م). ماالجمالیة. لبنان: مطبعة البیروت.

۱٦: درویش، دوکتور بهأ. (۲۰۰۲م). فلسفة العقل عند دوناد داپډوس. اسکندریه: شرکة الجلال للطباعة.

۱۷: روهي، محمد صدیق. (۲۰۰٦م). ادبي څېړني. پېښور: اسد دانش مطبعه .

۱۸: شریعتي، علي. (۲۰۱۴م). هنر. تهران: موسسه فرهنګي، هنري، سینمایی الست فردا .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹: شنواری، حمزه. (۱۳۹۶ ه). د حمزه شینواري غورچاڼ. کندهار: میوند خپرندویه ټولنه.

۲۰: فطر، امیرة الحلیمي (۱۹۱۹م). فلسفة الجمال. قاهره: دار المعارف.

۲۱: کرم، یوسف. (۲۰۰۹م). الطبیعة و مابعد الطبیعة. قاهره: مکتبة الثقافة الدینیه.

۲۲: کاروان، پیر محمد. (۲۰۱۵م). زرزري وزرې. کابل: دانش مطبعه.

۲۳: گنجوي، نیظامي. (۲۰۰۱م). دیوان نظامي گنجوې. تهران موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۴: ماشیري، بیار. (۲۰۰۹م). بم یفکر الادب. جزیران: مطبعة البیروت.

۲۶:نیشافوري، خیام. (۲۰۰۱). دیوان خیام نیشافوري. تهران: دارالطباعة تهران.

۲۷: نجیب، علي. (۲۰۰۷م). المأ والاحلام دراسة عن الخیال والمادة. لبنان: مطبعة البیروت.

۲۸: یوشج، نیما. (۲۰۰۱م). د یوشج دیوان. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۹: د پښتو فلکلور.

۳۰: د سالک، مصطفی. فسبوک اکاونټ.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library